

tidsskrift.dk

Tilstanden i Thy og paa Mors ved Aar 1735.

Historie/Jyske Samlinger, Bind 4. række, 3 (1917)

Link til pdf:

http://img.kb.dk/tidsskriftdk/pdf/ho/ho_4rk_0003-PDF/ho_4rk_0003_75584.pdf

Link til webside:

<http://tidsskrift.dk/visning.jsp?markup=&print=no&id=75584>

pdf genereret den : 28/5-2008

Tilstanden i Thy og paa Mors ved Aar 1735.

Meddelt ved Chr. Christensen.

Ved Forordning af ²⁵/₈ 1735 blev det paalagt Stiftamt-mændene i samtlige Landets Stifter at indsende til Kongen Indberetninger (»Relationer«) om de økonomiske Forhold m. m. i de dem underlagte Byer og Amter. Til Brug ved Udfærdigelsen af disse Indberetninger lod Stiftamtmandene igen af de forskellige Retsbetjente, Toldere og andre Embedsmænd i deres Stift udfærdige specielle Indberetninger, i hvilke hver Embedsmand for sit Embedsomraades Vedkommende — mere eller mindre udførligt — gjorde Rede for de i nævnte Forordning nærmere formulerede Spørgsmaal, der var følgende:

- 1) Angaaende ethvert Amts Tilstand, Beskaffenhed og Produkter.
- 2) Hvorudi enhver By og Distrikts Handel, Negocie (Storhandel), Handtering og Næring bestaar.
- 3) Om samme har aftaget eller tiltaget og hvad dertil kan være Aarsag.
- 4) Ang. voris ved Søen beliggende og til Vand negocierende Provincier og Byer maa i Særdelighed indhentes Efterretning, om de ind- og udgaaende Varer ved egne eller fremmede Skibe blive ført, hvorledes ethvert Steds Skibsfart er beskaffen, hvor mange og hvor store Skibe ved hvert Sted befindes, hvor deres Fart egentlig gaar hen, og hvorudi deres Befragtning frem og tilbage bestaar.

Ligeledes skal og indberettes, hvad egentlig føres til og fra Landstederne.

- 5) Om nogle og hvad Slags Fabriqver eller Manufaktur¹⁾, det være sig under hvad Navn det vil, udi enhver By, Amt og Provincie befindes. I hvad Stand de er, om der tilforn har været andre og hvad Slags, og af hvad Aarsage de have aftaget eller ere ganske udgangne.
- 6) Om hvorledes og til hvem Privilegiae i saa Maade er udgivne, af hvilken Beskaffenhed, om de ere monopolske eller exclusiva, hvilke de ere paa en vis Tid, og hvilke de ere bestandige.
- 7) Hvilke og hvor mange Slags Societeter²⁾ og Laug enhver By og Provincie har, saavel som og Tallet paa Kjøbmænd, Kræmmere, Haandværksfolk, og alle dem, der driver Handel, samt omtrent deres Tilstand, saavidt vides kan, om Haandværksfolk fattes dem og hvad Slags.
- 8) Om der er Indbyggere nok til at dyrke Landet, om Landvæsenet og Agerdyrkelsen ikke kunde være at forbedre. Hvor begge Dele maatte fattes.«

Disse Relationer, der for store Dele af Landets Vedkommende endnu findes opbevarede, nemlig under Kommercekollegiets Arkiv i Rigsarkivet, er nu udgivet bl. a. for Vendsyssels og Himmerlands Vedkommende, i de historiske Amtsaarbøger og paa samme Maade for større Dele af Øerne, og kunde det lykkes at faa dem udgivet for hele Landet, vilde man derved faa et topografisk Værk, der i Mangel af et »Danske Atlas« fra hin Tid til en vis Grad kunde tjene som et Surrogat herfor.

De her udgivne Indberetninger vil ligesom de fra Vendsyssel og Himmerland i alt væsentligt blive gengivet i deres Helhed, dog med Udeladelse af Indlednings- og Slutningsformularer, Gentagelser (f. Eks. hvor der foreligger flere Indberetninger om samme Sted) og lignende Ting, som i hvert Fald i nærværende Forbindelse maa antages at være uden Interesse og kun vilde trætte Læseren. — Hvad det rent sproglige angaar, er ligeledes fulgt samme Princip som ved de tidligere udgivne Relationer, nemlig kun den aller nødvendigste

¹⁾ Væverier, Spinderier osv.

²⁾ Selskaber.

Affiling af Sproget, for at det ikke skal blive unødigt besværligt at læse, men paa den anden Side kan beholde saa meget som muligt af Tidens Duft og Farve.

*Thisted Købstad.*¹⁾

Thisted By ligger tæt ved Limfjorden og 1-1½ Mil fra Vesterhav. Af Limfjorden falder paa dette Sted om Sommeren en Del Aal, som faaes ved Pulsvaade, og ellers

¹⁾ Indberetningen om denne By og de to omliggende Herreder Hillerslev og Hundborg er dateret Thisted den 1½ 1736 og skyldes Jørgen Christian Poulstrup, der d. 20/8 1733 var bleven Byfoged i Thisted samt Herredsfoged i de nævnte Herreder. Han var født 1698 og meddeler i sin Ansøgning om Embedet, at han i 18 Aar i adskillige kongl. Betjente og brave Folks Tjeneste i Danmark og Norge havde erhvervet sig Habilitet i at føre Penne, samt at han senest havde været i henved 3 Aar i det danske og norske Kammerkancelli, hvor han gjorde Tjeneste ved Ekspeditionen af de kgl. Konfirmationer m. m., men hvorved han ikke tjente tilstrækkeligt til sit nødtørftige Udkomme. Hans økonomiske Forhold blev imidlertid særdeles godt forbedrede, da han d. 19/2 1738 ægtede Ejerinden af Herregaarden Ulstrup i Hundborg Sogn, Fru Helvig Brockenhuus Selle. Hun, der var en Datter af Ulstrups forrige Ejer Assessor Peder Mortensen Selle og Hustru Helvig Ingeborg Løvenkrone, havde tidligere være i Ægteskab med Kammerraad Peder Mads Jensen, der døde 1737 (se nedenfor). Den 11/1 1745 blev Poulstrup Kancelliraad efter det foregaaende Aar at have afstaaet sit Embede til Landfiskal i Aalborg Stift Peter Lybecher. Han døde 1751 paa Ulstrup og blev begravet i Thisted Kirke, hvor ogsaa hans Enke, der døde 1779, blev begravet. De stiftede en Del Legater, hvorom henvises til Hofm. Fund.

Vedrørende de samme Egne foreligger der ogsaa en Indberetning fra Tolderen i Thisted Niels Langgaard, hvilken Indberetning, der tillige omfatter den øvrige Del af Thisted Tolddistrikt, her vil blive anvendt til Supplering.

Nævnte Niels Langgaard havde ligesom Byfoged Poulstrup fra sin Ungdom »excerseret sig ved Pennen« og været konstitueret By- og Raadstueskriver i Stavanger samt derefter i 3 Aar ved Generalkommissariaterne, hvorefter han 1728 søgte og (22/12) fik Tolderembedet i Thisted, til hvilket han d. 10/12 1738 knyttede Stillingen som Vejer og Maaler sammesteds. Han var gift med Anne Møinichen, med hvem han ses at have haft flere Børn, deriblandt Sønnen Sixtus Aspach (øjensynlig opkaldt efter Præsten i Aalborg, der var gift med en Møinichen), der var f. 1736 og døde som Konsumptionskasserer i Holbæk, samt Døttrene Maren Pop og Cathrine Høg (f. henhv. 1737 og 1743). Niels Langgaard døde i Thisted 1752, og hans Hustru sammesteds 1775, 63 Aar gammel.

fanges paa Kroge, og rart ¹⁾ at se nogen Graafisk ²⁾ undtagen en kort Tid i For- og Efteraaret, da der fanges nogle faa Helt ved et Sted udenfor Byen, kaldet Drasbech. Jorden paa Thisted Mark er sortmuldet og paa nogle Steder med Gruud og Sten under. Hvad Alsæde ³⁾ der er, maa efter 5 à 6 Aars Brug, om Jorden skal være istand, giødes. Ellers haver udenbys Mænd i Hillerslev-Hundborg Herreder paa holdende Auktioner og andre Tider tilhandlet sig ungefehr den 3die Del af Byens bedste Indmarksjorder, som er den eneste Herlighed, der kan regnes at være ved denne By; thi her er hverken Krat eller Skov, Hede, Moser eller Kiær, men henimod 2 Mile maa Indbyggerne med stor Bekostning købe deres Ildebrand ⁴⁾ af Tørv og Liung, som falder saa meget dyrere, som Landet i sig selv er ikkun lidet dermed forseet ⁵⁾. Det eneste, som her findes ved Byen er en liden Uddrift til Indbyggernes Faar, kaldet Kronens Eiendom, som og i gammel Tid af højsalige Konger dertil er givet ⁶⁾.

Her ved og fra Byen findes ingen synderlig Seilatz, dels formedelst den bekiendte Løchstørs Grund ⁷⁾ og

Thisted Byting holdtes i Thisted med Retsdag om Lørdagen, medens Herrederne havde Retsdag om Tirsdagen, ligeledes i Thisted; i Tiden 1687—1717 havde Herredernes fælles Tingsted været »synden Skindrup ved Møgelhøye«, men i Henhold til Rescr. af 4/6 1717 blev der i Thisted opført et Tinghus »baade til Rettens Betiening og et beqvemt Arresthus . . . hvor . . . Retten saavel for Byen som Herrederne under et maa betienes, dog enhver for sig paa de allern. ansatte Dage og Tider«. I samme Rescr. omtales det derhos, at der hverken i Byen eller paa Landet tidligere havde været bygget noget saadant Hus.

Jurisdiktionens Tingskriver var Lars Dahlhof, der beklædte Embedet 1734—1744.

¹⁾ sjeldent.

²⁾ Fisk af forskellig Art, Flynder, Aalekvabber osv., som fanges i Sildegarn og Aalepulsvod (Jfr. Feilbergs Ordb.).

³⁾ Alsædjord 3: Den nærmest ved Byerne og Gaardene beliggende Agerjord, der ikke lægges ud til Hvile men besaas hvert Aar.

⁴⁾ Brændsel.

⁵⁾ forsynet.

⁶⁾ Efter Danske Atlas skal denne Gave allerede stamme fra Kong Hans. Ejendommen blev bortsolgt af Thisted Byraad i 1913 (Jfr. nærmere Thisted Amts hist. Aarb. 1913 S. 67 f. f.)

⁷⁾ Caspergaard meddeler herom, at i Almindelighed intet Skib uden ganske tomt kunde passere over disse Grunde, saaledes at de Varer, som sendtes op og ned ad Fjorden, maatte losses op i fladbundede

dels, at her ikke er nogen Havn, hvorudi noget Fartøj om Vinteren kan være salveret, saa at de, som bruger nogen Fartøjer her i Byen, som er Niels Lagaard og Niels Sommer¹⁾, der tilhører en Smakke, drægtig 6 à 700 Tdr., der sejler ikke udenrigs andensteds end til Norge med Korn og Fædevare, Hr. Kammerraad Peder Madtz Jensen²⁾ en liden Galioth paa 500 Tdr., som ejheller gaar udenrigs uden til Norge med Fædevare, Bertel Mortensen og Claus Brøndlund en liden Jagt drægtig 200 Tdr. ungefær, Christen Salmonsens og Niels Lagaard en dito Jagt 250 Tdr., og Christen Larsen en Skøjte³⁾ paa 60 Tdr. hvormed ej sejles udenrigs men alene fares med i Limfjorden, undtagen den første har gjort 1 à 2 Rejser til Norge, om Vinteren oplægge den i andre Havne paa andre Steder eller og her ved Byen sætte dem paa Landet⁴⁾. Her paa Byens Mark vides ikke

Kaage og paa denne Maade føres derover, hvilket foraarsagede stor Bekostning og Sinkelse i Sejladsen.

¹⁾ Niels Andersen Sommer kaldes i et Mandtal for Thisted af 1743 »denne Byes fornemste Borger«; han handlede da med Korn og udskænkede Vin. 1746 købte han Herregaarden Boddum Bisgaard, hvor han 1753 opførte en ny Borgegaard bestaaende af 3 teglhængte Huse af Grundmur og pommersk Egetømmer tilligemed en ny Ladegaard, hvorhos han anlagde en god Frugthave. D. 13/11 1750 blev han udnævnt til Kommerceraad. En Søn af ham, Løjtn. Andreas Sommer, var Ejer af Herregaarden Todbøl og døde der 1768, hvorefter Niels Sommer blev Ejer ogsaa af denne Gaard. Han døde den 21/2 1786 i en Alder af 86 1/4 Aar, og i November s. A. døde hans Enke Anne Marie, f. Schnell. Han blev begravet i en aaben Begravelse i Skjoldborg Kirke.

²⁾ Ejer af Herregaarden Ulstrup i Hundborg Sogn, som han, der tidligere havde været Købmand i Thisted, d. 21/3 1721 erhvervede sig ved Giftermaal med forrige Ejers Datter Helvig Brockenhuus Selle, der efter hans Død ægtede den ovennævnte By- og Herredsf. Poulstруп. Han døde d. 19/2 1737, 66 2/3 Aar gammel og blev begravet i Thisted Kirke. Om hans Legater jfr. Hofm. Fund. IV.

³⁾ Lille Skib.

⁴⁾ I hele Thisted Tolddistrikt fandtes efter Tolderens Beretning ialt 19 Skuder, nemlig 1 paa 7 Læster, 3 paa 6, 1 paa 5 1/2, 7 paa 5, 3 paa 4 1/2, 3 paa 4 og 1 paa 3 Læster samt endnu 3 »Sandskuder«, hvoraf den ene var paa 6 1/2 og de andre hver paa 6 Læster. De Skuder, der ikke var hjemmehørende i Distriktet men havde losset og ladet der i Aaret 1734, var alle norske, nemlig 1 fra Mandal, drægtig 4 L., 6 fra Ø. Risør (henhv. 6, 5 og 4 L.), 3 fra Mandal (henhv. 9, 6 og 5 L.) og 2 fra Christianssand (hver 5 L.).

ikke at være Kalkstene, Rav eller deslige og paa Marken saaes ganske lidet Rug, men Byg, hvid og sort, Havre samt Erter til Indbyggernes Husfornødenhed, da af Havren og Maltet bliver brændt Brændevin og ellers vorder ej nogen anden Slags som Rapsat, Hampe, Hørfrø eller deslige saaet eller avlet; det lidet Eng, som ligger ved Byen, tilhører Hr. Justitsraad Dyssell ¹⁾ og Kammerraad Claus Caspergaard ²⁾, Thisted Bisgaard og 3 à 4 af Byens Borgere, som hver kan have et lidet Skifte, saa at Høavlingen ej kan være til nogen Betydelighed at anse.

Andre Urter end som Veronica og Kleverblade vides ikke her paa Marken at voxe, som kan henregnes til Medicinen; saa voxer der og nogle faa gule Urter »Veister« kaldet ³⁾ og bruges i Farverie.

Byen i sig selv, som ligger paa et sumpig og fugtigt Sted, har 10 Mile til Aalborg saa vel til Lands som Vands

¹⁾ Arnoldus Christian Dyssel, Søn af Justitsraad og Amtmand over Sejlstrup m. fl. Amter Arnoldus Dyssel og Hustru Christiana Sophia Spormann, var født 1692. Han var en Tid i Tjeneste hos en Greve af Eulenburg, blev ³¹/₁ 1724 Justitsraad og boede allerede 1729 i Thisted. 1735 blev han Borgmester i Viborg, 1741 Landsdommer samt ¹¹/₅ 1743 Etatsraad. Han døde d. ²⁸/₇ 1763. A. C. D. var 2 Gange gift, 1. G. m. Anna Christence Rosenkrantz, Enke efter Iver Krabbe til Søbysøgaard, hvilket Ægteskab var barnløst, 2. G. (1742) m. Maren Grotum Holst fra Aalborg, med hvem han havde Sønnerne Arnold og Peder samt en Datter. Han var bl. a. Ejer af Vinderslevgaard og Marsvinslund. (Jfr. iøvrigt Pers. Tskr. 6 R. II B.)

²⁾ Claus Jacobsen C. var født den ¹²/₂ 1673, og tilhørte en Præsteslægt fra Vonsbæk ved Haderslev. Denne Slægt havde taget sit Navn efter Vonsbæk Præstegaard, der kaldtes »Kaspergaard« men oprindelig havde heddet »Korsbrødregaard«. Hans Fader var Claus Clausen Caspergaard, en Præstesøn fra Vonsbæk og Herredsfoged i Nørre Rangstrup Herred, og hans Moder Apollone, f. Riggelsen. Han blev 1711 Amtsforvalter i Ducholm, Ørum og Vestervig Amter, købte 1726 Herregaarden Todbøl og blev d. ¹⁹/₃ 1731 udnævnt til Kammeraad samt den ²³/₇ 1745 til Justitsraad. Han var en meget velhavende Mand og opnaaede tilsidst (²⁰/₁₂ 1748) tilligemed sin Søn Hofjunker Claus C. at blive ophøjet i Adelsstanden. Hans Hustru var Marie Dorteia Thomasdatter. D. a. Thomas Pedersen og Maren Rasmusdatter til Østertoft i Stadil Sogn. Hun døde 1744, 42 Aar gl., og han 1749. De blev begravede i en muret Begravelse i nordre Side af Skjoldborg Kirke, øst for hvilken de 1740 havde ladet opføre et »Hospital«, ligesom de iøvrigt gav meget bort til humane Formaal (jfr. Hofm. Fund IV). Med Sønnen Claus uddøde Slægtens adelige Linie allerede 1769.

³⁾ Visse?

og til Viborg 10 Mile og maa passere over Wilsund igien-nem Mors Land og atter over Salling Sund. —

Angaaende Byens Handel og Negoce, da er alene 11 smaa Kramboer, hvoraf de 4 har nogenledes Handel men de andre ganske lidet, og i Henseende, at de maa indkiøbe deres Vare fra Aalborg, Wiborg og Holstebro, er deres Fordel paa dette ringe Sted ikkun liden ¹⁾; saa er der og 4 à 5 Stykker, som af Bonden indkiøber en Del Byg og Havre samt Havregryn, som de tildels ved Klitmøller Fartøjer lader overføre til Norge, som neppe henseende til Vognleje og Fragt samt anden Omkostning kan stoppe sig selv, saa at denne fattige By har i mange Aar mærkelig aftaget paa Familier, Næring og Tilstand thi 1. er, som før er meldt, over den 3die Del af Byens bedste Markjorder gaaet der fra, saa at den gemene Mand maa kiøbe Foring paa andre Steder, om han enten en Ko eller Faar-creaturer vil holde, og er det hannem umuligt, naar nogen Markjord bliver falholdet, at give saa meget derfor som Bønderne, der selv med deres egne Creaturer til deres Gaarde kan baade pløje og dyrke Jorden, ja med deres egne Folk indbierge Frugter udenat svare der af noget i Byens Tynge, og jeg ser ikke rettere end, dersom saadan Bondens Kiøb ikke paa nogen Maade kan indskrænkes, bliver omsider det meste, om ikke alt, af Kiøbstædjordene fra Byen afvendt og taber denne sin Herlighed. — 2det er der tilføjet og dagligdags tilføjes det, som den og omsider vil ganske ruinere, nemlig den Handling, som drives ved Klitmøller en Mil fra Byen beliggende, ved Vixø 2de smaa Mile, da baade Beboerne paa bem^{te} Stæder ikke alene indkiøber det meste af, hvad som udi Landet vorder falholdet, som Korn, Gryn, Erter, Smør, Flesk, Tællig, Ost, Vox, Honning eller Mød, Vadmél og deslige og med deres

¹⁾ Tolderen meddeler nærmere, at »Borgerskabets fleste Varer er til Landmandens Brug og hentes fra Aalborg, fornemmelig 2de Gange om Aaret, nemlig ved Pintzedags- og Mortenstider, saa og indkiøbes ved de 2de Markeder som holdes i Thisted 8de Dagen før St. Hansdag samt 8de Dagen før St. Olufsdag; ellers sker og Tilførsel undertiden fra Kiøbenhavn og . . . andre Kiøbstæder, derhos handler og en Del med noget norsk Trælast, som de enten selv lader føre fra Norge eller Aalborg eller og tilkiøber sig af Skipperne fra Vestenstrand«.

Sandskuder overfører det til Norge, men endog hiemføre, som baade Præster og Bonden igien i sin Husholdning behøver ¹⁾), og siden Toldstedet er saa langt fra dennem beliggende, underløber vel og andre Vare hans Maj:t i sine Intrader og Byen til mærkelig præjudice i sin Næring, saa der er faa af de specificerede Vahre som kommer til Thisted, tilmed har Landprangen i Almindelighed saa stor Fremgang af Aarsage, at Byen ej haver sine hafte Privilegier ladet fornye, at alle og enhver legger sig der- efter, og naar da baade Markjord og Næring er fra Byen, er ej andet at vente end dens totale Ruin og Undergang, hvorved og hans Maj:t i Henseende til Consumptionen og anden allernaadigste Paabudde maa tage Del til Afgang.

Her udi Byen er ingen Privilegium af hans Maj:t allernaadigst udgiven undtagen et til Hr. Justitsraad Dyssel paa et Garberie, dat. den 18de Maji 1734 ²⁾), og et til Farfveren Friderich Jensen ³⁾ de dato 26 Martii 1731.

Har Hr. Justitsraad Dyssel ladet opbygge paa en liden Aagang og Strøm her i Byen en Vandmølle ⁴⁾), men som samme, saavel i Henseende paa Mangel til Mølledam som og til Præjudice for de lovlige Vermøller og mest, at der- til i ingen Maade er givet Frihed eller med Billighed kand tollereres til Brug, saa er den ej for noget at anse, da desuden Byen i ulyckelig paakommende Ildebrand, som Gud i Naade afvende, kunde lide Mangel for Vand, naar denne Aagang er opstemmet, som icke førend denne Invention er opfunden, har været skeed.

¹⁾ Herunder efter Caspergaards Rel. bl. a. Jærnkakkelovne.

²⁾ Bevillingen motiveres med »at det er vanskeligt for Thy og Mors at faa Huder barked, saa at de der boende maa sælge de i Landet faldende Huder til dem, som fører dem ud af Landet, eller og, om nogen vil have en Hud forsvarlig barked, maa de haxadere Huden tilligemed Fragt og Garveløn til vort Rige Norge for at faa forsvarligt barked.« Bevillingen gav Eneret baade for Thy og Mors.

³⁾ Frederik Jensen var f. ca. 1689 og Søn af Jens Mortensen, der ligeledes var Farver i Thisted. Han fik allerede d. ²⁹/₃ 1710 Bevilling paa sin afdøde Faders Farveri, hvilken Bevilling blev bekræftet d. ²⁶/₃ 1731. Han blev d. ¹¹/₁₂ 1715 g. m. Anne Gregersdatter, med hvem han havde følgende Børn: Mette (f. 1716) Jens (f. 1718 † ⁴/₆ 1776) og Anne Marie (f. 1720), af hvilke Jens overtog Farveriet efter ham. Han døde i Thisted den ¹⁰/₅ 1746.

⁴⁾ Som det synes at fremgaa af den ovennævnte Bevilling, var denne Mølle indrettet til Maling af Bark.

Udi Byen findes ingen Societeter ej heller Laug, og er allene 10 à 11 som bruger Kiøbmandskab ¹⁾ og icke kand ansees som Kiøbmænd imod andre Stæder men som Kræmmere, hvoraf et Par Støcker nogenledes uden Laan kand gjøre deres liden Indkiøb, men de andre maa ej alene søge tildels Credit paa de Vare, som de har nødig, men og desuden som bekjendt sidder i Borg og Giæld til andre.

Af Handverksfolk findes Farveren forbe^{te} Frederich Jensen, Hattemagere: Jens Hansen Winther, som er under Laug i Aalborg, og Jacob Meulmann. Skomagere er 5 ²⁾, som baade i Henseende, at de er uden Laug som og, at deres Arbeide ej kan ansees for andet end det, som gøres af Fuskere, hvilke tillige er i slet Tilstand og giældbundne. Skræddere ere 6 Støcker ³⁾, om hvilke kan siges det selv samme som om Skomagerne sagt er, saa at hvo, som vil have et Par gode Sko eller en skikkelig Klædning giort, maa have det fra andre Stæder, enten fra Aalborg eller Wiborg, hvorfor en god Skræder og Skomager vel kunde være fornøden. — Felberedere ere tvende, hvoraf den ene er i Aalborg Laug, men begge i nogenledes Tilstand ⁴⁾. Bagere er ikke uden

¹⁾ I Mandt. f. Kop-, Formue-, Heste- og Karossesk. 1743 nævnes følgende Handlende i Thisted: Christen Salmonsens, »der holder noget Kiøbmandskab«, Hans Winther, Jens Erichsen, Peder Bendtsen, Chr. Hermansen, Peder Matsen, »et fattigt ungt Menneske, som haver lejet en Krambo«, Laurs Winther, Peder Knachergaard, »en formuende Borger med nogen Kornhandel og Udsal«, Niels Sommer, om hvem foran, Iver Laursen »en formuende Borger af liden Husnæring og som handler med Trævarer«, Peder Schytte »bruger liden Næring og Udsal af Drikkevarer« og Johan Christopher Appoldi, der »haver en liden Urteboe«, samt Chr. Skriver, der »handler med nogle sorte Potte«.

²⁾ I Mandt. p. Brandstyr 1731 nævnes: Troels, Peter og Søren Skomager og i Mandt. paa Formue-, Kop-, Heste- og Karossesk. 1743: Troels Gutormsen, Peder Ryeltoft, Søren Thomsen, Chr. Bertelsen og Jens Fruergaard, der alle angives at være fattige.

³⁾ 1731: Peder Simonsen, Ole Jensen, Jens Hansen og Niels Skrædder. 1743: Jens Mikkelsen, Anders Jensen Degneboel og Jesper Olesen.

⁴⁾ 1731: Christen og Niels Feldbereder, 1743: Jesper Sørensen og Mads Holmagger.

een ¹⁾, som har været her længe før min Tid og er uden Laug, over hvilken, saafremt han ikke efter giorte Paa-mindelser vil forbedre sig, jeg skal tage den underdanige Frihed at giøre Besværing, saa en anden til Publici Nøtte kunde blive beskikket ²⁾.

Slutteligst efter mine ringe og uforgribelige Tanker ved jeg ikke at kunde contribuere til denne forarmede og nesten undertrykte Byes Opkomst og Forbedring end dette, at paa de herefter holdende Auctioner over Byens Mark-jorder, eller naar noget deraf underhaanden skulde selges, maatte ej selges til andre end til Byens egne Indvaanere, som dertil er trængende, men af forhen berørte Aarsager ej kan give saa meget som en Bonde, og hvad Jord, som allerede er Byen fravendte, maatte imod skadesløs Betaling igien løses til Byen, eller og de vedkommende at lade Foeringen consummeres i Kiøbstæden. Dernæst, at de, som ved Klitmøller og Vexør ere boende og bruger borgerlig Næring langt mere, end dem ved allernaadigst Told-rulle er forundt, maatte indfløtte til Byen og der holde Ild- og Arnested, da baade Byen kom i Velstand og hans Majt i den Afgift, som gives for deres Skuders Drægtighed, ej heller noget kunde afgaa, hvorunder endog begaaes dette, at mange Beboere paa Landet participerer i en Skude til Handlingens Præjudice og dog ikke svarer noget til Hans Majt under Paaskud af, at samme hiemmelhører i Norge, hvor der og kan være en Interessent.

Hillerslev-Hundborg Herreder.

Tyeland i sig selv ligger sidagtig og meget fugtig og sumpig, og udi de mig allernaadigst anbetroede Herreder findes vel Jorden nogle faa Stæder at være muldet, men

¹⁾ Peder Joensen, der trods alt endnu var Bager i Thisted 1743 og da svarede 6 Rd. i Formueskat.

²⁾ I Brandstyrmandtallet 1731 nævnes yderligere: En »Barberer«, Johan Schmidt, 3 Guldsmide, Jacob Karlsen, Peder Soelgaard og Peder Guldsmid, 3 Grovsmide, Søren, Anders og Niels Smed, 1 Snedker, Christen Snedker, 1 Bødker, Jens (Nielsen), 1 Drejer, Niels Christensen og 2 Glarmestere, Jens og Just Glarmester. I Mandtallet af 1743 nævnes yderligere bl. a. en Hattemager, Rasmus Bart »et fattigt Menneske« og Christen Winther, Guldsmid.

de fleste Stæder af Leer-, Sand- og sandøred ¹⁾ Bund. Vel er i 2 à 3 Sogner nogen liden Længslæt og Tørvegrøft, men i de andre ere til Dels ganske intet, og til Dels meget slet og ringe, saa at Beboerne lider deraf stor Fortræd og Udgifter. Til de fleste Steder er ej heller nogen Engbund undtagen til Proprietariernes Hovedgaarde og nogle andre faa Gaarde, som ved Landmaalingen er særdeles tillagt. Skov eller Krat er slet intet af og ej heller af Moser eller Kiære, som har Betydenhed, men desværre er Landet langs med Havsiden i stor Frygt for Sandflugt ²⁾, som i nogle Aar har stærkt graseret, og findes ellers ved Havsiden baade Hvidriis og Marhalm etc.

Udi Jorden er funden i Sendels Sogn saa stor og god Quantitet af Kalksteene, at, saafremt Ildbrand var at faa, kunde gives stor Fordel for Brugeren Hr. Justitsraad Dyssell, som Brændningen maa ved Stenkul, der hidføres med stor Bekostning, lade forrette. Udi samme Sogn har og Hr. Justitsraad Dyssell begyndt at lade forarbejde Mursteen, siden der findes beqvem Leer ³⁾. Overalt i Landet voxer Korn, Byg, hvid og sort Havre, og desuden i nogle Sogne Rug og Erter, men af Hør og Hamp, Rapsat, Tobak, Homle og deslige avles ikke, og af Haugeurter ej videre end, hvis Proprietarier og Præster ved deres Gaarde kan have tilligemed nogle Frugttræer af Æble og Pærer etc. — Saa findes og undertiden ved Havstranden nogle smaa Stykker Rav, som beholdes af dem, det finder. — Af medicinske Urter findes Veronica, Kløver, Bukkeblade og Hypericon, saa vidt mig er vidende, men Heste og Stude fødes og opføres i denne Egn og dermed negocieres samt Kiør og Faar, Svin, Høns, baade af kalkonske og andre, samt Ænder, Gæs og Duer, hvilke alene ere til Landets Fornødenhed. Og har Beboerne taget stor Skade ved den imellem Faarene forgangen Aar opkomne og endnu vedholdende Sygdom.

¹⁾ af Sandøre, en Sandbanke.

²⁾ Jfr. herom: Aagaards Beskr. af Thy S. 59, f. f., samt nedenfor ang. Hassing-Refs Herreder.

³⁾ I Danske Atl. V. S. 411 antages det, at det var samme Kalk- og Teglbænderi Justitsr. Thomsen til Ullerupgaard senere med stor Bekostning lod drive — ved Hovsørhavn —, men som nu (1768) ikke brugtes uden til Gaardens egen Fornødenhed.

Ellers klager Proprietarierne over den store Forandring, som i nogle Aar har været med Øxen-Kiøbmændsskabet, da næsten ingen Kiøbmænd har indfundet sig, hvorover de, som desuden var med Gield behæftet, har set deres Ruin, Skade og Forlis, som og rammer den gemene Mand, der desaaarsag ej kan afsætte deres Opfødnings.

Af vilde Dyr findes faa Ræve og ingen Ulve, uden at een undertiden fra andre Steder kan være bleven forjaged. Brokke, Oddere eller Vildkatte vides ikke heller, men alene findes nogle faa Agerhøns, Vildgiæs og Ænder, Harer og Brokfugle, som alene er for Proprietarierne. Af Bier findes ogsaa nogle paa nogle Steder, som ej til nogen synderlig Quantitet kan henregnes.

Af Limfjorden bliver Landet forsynet med Helt, Giedder, Aborre, Sild og Aal, og af Haved gives Torsk, Kuller, Rokkefisk, Hellefisk og Flønder, saa kan og undertiden faas nogle Hummere og Krabber, saa det med Fiskene er et velsignet Land.

Angaaende Beboerne, som findes her i Herrederne, da er det Kongens indfødte Undersaatter, og om end ikke uden et Par af Proprietarierne kan beskrives for nogen Rigdom, saa er dog den menige Mand mestendelen i god Stand, særdeles i de Sogne, hvor de for nogle Aar siden har opfundet at giøde deres Udmark og Haverlandsjord med Hvideleer ¹⁾, som sammesteds findes dybt i Jorden.

Angaaende de enkelte Herregaardes Ejere findes følgende Oplysninger i en af Amtsforvalter Caspergaard affattet Relation dat. ¹⁰/₁₁ 1735 omfattende hele Thy og Mors:

1. Kiølbygaard: Fru Justitsraadinde Berregaards af bekiente overmaade god Tilstand ²⁾.
2. Nørtorp: Etatsraad Bram, der ej heller anderledes er at anse end i god Tilstand ³⁾.

¹⁾ Stærk kalkblandet Mergel.

²⁾ Den bekiente Sagnskikkelse Fru Anne Søe om hvem udførlige Meddelelser findes i Hist. Aarb. f. Thisted Amt 1910, S. 109 f. f. og 1911, S. 37 f. f.

³⁾ Christian Bram (1683—1752) tilgiftede sig Gaarden 1725 ved Ægteskab med Justitsraad v. Pagelsens Enke, Charlotte Amalia Span, og solgte den 1749. Han blev 1711 Landsdommer i Nørrejylland, 1726 Justitiarius i Højesteret, adledes 1731, Præsident i Københ.

3. Nørre Ullerupgaard: Major Thomesen i god Tilstand ¹⁾.
4. Synder Ullerupgaard: Cancelliraad Lellius i slet Tilstand og ved sine Creditorers paatrengende bliver obligeret at gaa fra Gaard og Gods ²⁾.
5. Bertel Langballe ³⁾ paa Nebbel og Søegaard, begge ufri Gaarder med noget aparte Strøgods tilhørende, hvorudi hans eneste Formue bestaar.
6. Raastrup: Major Kraft ⁴⁾ sidder og forrenter en Del paa Gaard og Gods.

1736 og 1743 Konferensraad. Han døde i Viborg d. ¹⁹/₈ 1752. (Jfr. iøvrigt D. biogr. Leks.)

¹⁾ Thomas Thomsen f. ²⁰/₈ 1696 i Kalundborg, S. a. Borgmester sammesteds Thomas Jensen og Hustru Ingeborg Hegelund, blev Landkadet ¹/₁ 1714, Kornet i sjæl. nat. Rytterreg. ²¹/₂ 1716, Kapt. i østsjæl. nat. Dragonreg. ²⁹/₁₁ 1723, ansat i Drabant-Garden 1731, tog sin Afsked med Majors Karakter ¹⁹/₃ 1734 og fik ⁴/₂ 1737 Titel af Oberstløjtnant. Han blev den ¹¹/₉ 1733 g. m. Anna Elisabeth Hofgaard, der var D. a. Toldcamerer Hans Hofgaard i Helsingør, og som tidligere 2 Gange havde været gift, først m. Seign. Poul Pedersen til N. Ullerupgaard og derefter (1706) m. Kancelliraad Mouritz König Lælius, der var Ejer af samme Gaard og døde 1721. Thomas T. døde d. ⁶/₇ 1746, og hans Hustru 1755. Et Epitafium over dem findes i Nors Kirkes Kapel.

²⁾ Nævnte Kancelliraad Morten Lælius var S. a. Gaardens forrige Ejer Christen Mortensen L. 1740 blev S. Ullerupgaard solgt af hans Opbudsbo. — De to Gaarde N. og S. Ullerupgaard var oprindelig i Ejendom, men blev adskilt i Slutningen af det 17. Aarh.

³⁾ B. L. var f. 1672 og S. a. Nebels forrige Ejer Mikkil Mikkelsen L., Amtsskriver over Thy og Mors, og Ane Marie Bertelsd. Han fik 1708 af Faderen Skøde paa Nebel, hvor han siden boede, og købte 1724 Søgaard af Provst Peder Nielsens Enke. Han var g. m. Bodil Marie Stampe, en Søster til Statsminister Henrik S., og havde med hende flere Børn (jfr.: H. A. Møller: Sægterne Stampe og Thestrup S. 121) der efter Forældrenes Død (1744) lod ophænge en Lysekroner i V. Vandet Kirke til Minde om dem (jfr. Thisted A^s Abg. 1912 S. 7).

⁴⁾ Jens Kraft var f. ca. 1673 og S. a. Sognepr. til Enebak Peder Evensen (Løiten) og Hustru Anne Jensd. Kraft, blev ²⁶/₃ 1701 Løjten. i Riberstiftske nat. Inf. Reg., ⁴/₁₁ 1709 Kaptajnlojten., ¹/₈ 1710 forsat til Aalborgstiftske nat. Inf. Reg. ²⁶/₁₁ Kapt. og Chef for Hillerslev-Hundborg Herreders Kompagni og tog ²⁷/₁₁ 1728 sin Afsked med Majors Karakter. Han blev ²²/₃ 1726 i Hundborg g. m. Øllegaard Sofie Søltoft f. c. 1670 og D. a. Herredsf. Knud Søltoft og Dorteia Jespersd.; hun havde tidligere været g. m. Raastrups 2 foregaaende Ejere Jens Sørensen Hesberg og Poul Maes, over hvem der paa D. Atlas' Tid fandtes et Epitafium i

7. Ulstrup: Kammerraad Peder Madtz Jensen er en completeret Gaard og derforuden Ejer af en ucompleteret med noget Gods dertil paa Mors, Frøslefgaard kaldet; sidder i god Tilstand.
8. Thodbøl: Kammerraad og Amtsforvalter Caspergaard; er ikkun en ringe Avlsgaard. Dog nægter ikke, Tilstanden jo at være passabel saalænge den gode Gud i Naade frendeles vil lægge sin Velsignelse til sammes Conservation.
9. Faddersbøll: Cancelliraad Langballe ¹⁾ forrenter en temmelig Capital, da han for nogle Aar siden købte en Del Gods paa Rytterauktionen temmelig dyre.

Handlingen og Næringen angaaende består i, at Bonden opfoder Heste og Stude, som til Proprietarierne afsættes; Flæsk, Ost, Smør og Gryn, Korn og, hvad mere som den menige Mand fra sin Husholdning kan have tilovers, bliver mest afhandlet til Seilende og andre ved Klitmøller og Vixø, som igjen fører det over til Norge, og paa Tilbagereisen medtager de Varer, som Landmanden igjen kan være tient med.

Om disse Herreders Af- og Tiltagelse vides ej nogen sønderlig Forskiel videre end dette, at Klitmøller for den store Negoce, som der er, tiltager Aar fra Aar og med Folk bliver formeret, da endog paa denne Tid findes 68 baade smaa og store Husholdninger og 11 Sandskuder; lige Beskaffenhed har det med Vixøe, hvor de foruden stor Seilads, som der forefalder af de saakaldede Skuder fra Nedenæs Lehn og andre Stæder i Norge, endog haver selv 2de Skuder, som alt ved min hafte Omreise er opskrevet og erfaret ²⁾.

Hundborg Kirke. 1751 solgte Jens Kraft Gaarden til Fuldm. Søren Sørensen i Thisted, hvis Hustru var født Søltøft. Majoren og hans Hustru døde begge paa Raastrup henholdsvis 13/9 1751 og 1/8 1747. Deres Ægteskab var barnløst.

¹⁾ Hans Carsten Langballe købte 1727 baade Faddersbøl og Nørhaagaard, hvor han boede. Han var g. m. Dorthe Iversd. Holst og siden med Maren Vare, D. a. Rektor Søren V. i Aalborg. 1736 blev han Kancelliraad, 1751 solgte han Faddersbøl til sin Svoger Jens Vare og døde 1752 paa Nørhaagaard 79 Aar gl. Han blev begravet i Nørhaa Kirke.

²⁾ Efter en Indberetning af 4/10 1741 fra Amtmanden fandtes der da i Thy 20 Sandskuder, hvoraf 1 paa 6¹/₂ Læst, 4 paa 6, 3 paa 5¹/₂,

Hvad Vare, som Bonden fra Thisted eller andenstæds tager, bestaar af Salt, Tiære, Hør, Hamp, Homle, Tobak, Specerie, Jern og Staael m. v., saa og Kramvare af Cartoun ¹⁾, Lærred, Callemancke ²⁾ og andre Sorter, men hvor stor Qvantitet enten dette er, eller de Vare, som Bonden aarligen forhandler, ved jeg ikke eller har kundet faa at vide.

Der findes ingen Fabriqver eller Manufacturer men vel Vævere, som væver hiemgiort Tøj, Vadmel, Bolster og Lærred, saa findes og udi 2de Sogner endel Personer, som binder Nattrøjer, Huer, Strømper og Vanter. Ikke heller findes nogen Haandværksmænd her i Herrederne undtagen Smedde, Skræddere, Skomagere, Tømmermænd og Snedkere der baade har lært sig selv og alene arbejder for Bønderne og er uden Laug, som bestaar i en Smed i hvert Sogn, ligesaa Skræddere, Skomagere eller Skofflikkere, 10 å 12 Stkr., Tømmermænd og Snedkere 30 Stkr., af Karl-Vævere er ingen, men i somme Sogne findes 2 å 3 Kvindevævere og i somme ingen, hvilke alle formeldte Haandværksfolk, som tildels ere gifte og har Husholdning og tildels ingen, er ligesom den øvrige Almue i nogenledes god Tilstand. Endelig er disse Herreder forsynede med saa mange Indbyggere, som til Agerdyrkningen behøves, og temmelig velbebyggt, dog kan ikke nægtes, at jo deriblant findes og vel nogle fattige, som hverken kan svare hans Maj^{ts} Skatter eller Husbonden sin Landgilde.

Hassing-Refs Herreder ³⁾.

I.

Situationen angaaende da tager samme District sin Begyndelse i Norden udi Snedsted Sogn og derfra stræk-

6 paa 5, 4 paa 4 og 1 paa 3 Læster. Kun et Par af dem var paa enkelte Hænder, Resten ejedes af Interessentskaber paa indtil 5 Medlemmer mest fra Klitmøller Omegn men ogsaa en Del fra Thisted og Norge. Blandt Interessenterne var Hr. Thomas Praem, Sognepr. til Hjørdemaal, der havde en Skude paa 4 Læster sammen med Mikkel Sørensen paa Mumtoftgaard.

¹⁾ Katun?

²⁾ Kallemank, en Slags Tøj, halvt Linnet og halvt uldent, jfr. Peder Paars 1 B 2. S.: "... ifald Du haver kiert Din Kalemankes Vest."

³⁾ Indberetningen om disse Herreder er dateret: Villerslev d. 16/1 1736 og meddelt af Herredsfoged sammesteds Niels Pedersen Win-

ker det sig synder paa lige til Ottensund, som efter Mile-
tal er i Længden 5 à 5½ Mil. Paa dets østre Side ligger
Limfjorden og paa væster Side det saakaldet væster Hav

ther. N. W. havde, inden han blev Herredsfoged, i 18 Aar været i forskellige Tjenester, senest i længere Tid som Fuldmægtig paa Thisted Amtsstue, og fik et godt Skudsmaal for Flid og Troskab, da han 1722 søgte og fik Embedet i Hassing-Refs Herreder, der var bleven ledigt ved den gamle Valentin Hermansen Beyers Død d. 26/10 1722. Beyers Søn Nikolaj, der fra sin Ungdom havde — som Faderen udtrykte sig — »vorren brugt ved Ting- og Justits-sager«, søgte allerede i Januar 1721 om Successionsret til Embedet, idet han bl. a. paaberaabte sig, at Faderen i sine unge Aar, da han tjente hos kgl. Majt^s Informator sl. Christian Cassius, havde været Majestætens »ringeste Knekt og Duedreng og taget Vare paa Majestætens Duer og Fugle i Fuglehuset bag Kirken paa Slottet, og at Kongen den foregaaende Sommer i Klausholm Have, da Valentin Beyer overrakte Dronningen hans allerunderdanigste Suplique, allernaadigst 3de Gange havde spurgt, hvor stor han nu var; men alt dette hjalp dog ikke, Niels Winther fik Embedet, men han var jo ogsaa, som han sagde »fattig og fortrængt med Hustru og 3 smaa uopfødde Børn.« Niels W. flyttede saa til Villerslev, hvor han endnu boede 1743. I et Skattemandt. af s. A. anføres det, at hans aarlige Indkomster ikke androg 200 Rd. og at han ejede »et lidet beboende Sted« af 3 Td. 2 Sk. 3 F. Hk samt havde 1 Karl og 1 Pige; det bemærkes derhos: »Saasom han med mange Børn er saa fordybet i Gield, at han neppe har det daglige Brød og Klæder paa Kroppen, formaar han ingenlunde at svare mere end ¼ Kopskat, som er 2 Dr., og endda vil falde ham tungt at udrede.« 1748 var han bleven affældig og skrøbelig, bl. a. svækket paa Synet og saa tunghør, at han ikke kunde høre, hvad Vidnerne forklarede for Retten, og da han paa Grund af sin store Armod ikke havde Raad til at holde en Fuldmægtig, fik han Kongens Tilladelse til at overdrage Embedet til Prokurator Andreas Høyer, der saa til Gengæld skulde underholde ham, der fremdeles havde Kone og »mange tildels uopfødde Børn i sin Alderdom.« Hans Hustru var Christina Sophia Parsberg, som var født i Irland og D. a. Ritmester Frederik P. og Sophia Catharina v. Norman (jfr. Krarup: Stiftsrelationer indsendte til Klevenfeldt S. 206). Af deres Børn nævnes i Thisted Kirkebog: Birgitte Marie (f. 1717). Christiane Barbara (f. 1718) og Christiane Sofie (f. 1721).

Herredsskriveren var Lars Humble i Grurup, der var i Embedet 1720—41.

Herredstinget afholdtes om Torsdagen, og Tingstedet var paa Heden imellem Grurup og Visby.

I Hassing-Refs Herreder fandtes følgende Birkejurisdiktioner, fra hvilke der dog ikke foreligger nogen Relation:

og udstrækker Landet sig i sin Brede paa nogle Stæder 1 Mil og paa andre Stæder $1\frac{1}{4}$ à $1\frac{1}{2}$ Mil.

Jorden findes ikkun i nogle faa Sogner at bestaa af sort Agerland, som dog er temmelig kold og vaadagtig, nogle faa leragtig, men de fleste sandagtig og stenig og mest overalt liggendes paa rød Sand og gruudagtig Aarer. Fornemmelig er tvende deraf, som kaldes Hvidberg og Lodberg Sogner, i Hassing Herred, som støder paa Klitten ved Havsidens, allene bestaaende af Sandmark, hvorved og findes store Sandbierge og Bakker, i hvilke store Sandklitter vel voxer noget lidet Marehalm og Seener, men dog ikke tilstrækkeligt til Beskiærmelse for Sandflugten ¹⁾).

Skyum-Ørum Birker. Birkeretten til disse blev d. $\frac{2}{11}$ 1661 af Kronen overdraget til Elisabeth, Baldtser Berns' Enke, og Leonhart Marselis, $\frac{11}{4}$ 1691 fik Poul v. Klingenberg til Højris, der da havde Birkeretten, Bevilling til at sammenlægge de to Birker, der d. $\frac{30}{10}$ 1744 blev forenede med Tandrup Birk. D. $\frac{18}{8}$ 1779 blev alle 3 Birker henlagt under Hassing-Refs Herreder.

Birkefogden var Jacob Nielsen i Grøntoft (1705—38) og Birkeskriveren Andreas Hansen (1734—66). — Birketinget afholdtes paa Ørum Slot om Fredagen.

Vestervig Birk. Christian I gav Vestervig Birkeret 1478, men Vestervig Birk nævnes dog allerede 1435, saa at det nævnte Brev maa have været et Stadfæstelsesbrev. Birket bestod indtil d. $\frac{24}{1}$ 1800, da det blev henlagt under Hassing-Refs Herreder. — Birkefogden var 1735 Niels Jensen Wammen, der var i Embedet 1729—46. Efter Mandt. p. Kop-, Formue-, Heste- og Karossesk. 1743 var hans Indkomster ikke engang 50 Rd. om Aaret. Han holdt dog til »sin af Herskabet forundte paaboende Bondegaards Drift« 1 Dreng (Karl) og 2 Piger, hvorhos han havde kgl. Bevilling paa Krohold. Han boede i Vestervig Sogn. Birkeskriveren Christen Pedersen Thoer, der fungerede 1717—53 og boede i Tygstrup, havde sletningen faste Indkomster. Birketinget afholdtes ved Vestervig Præstegaard om Mandagen. (Testrup: Relation om Tingene.)

- ¹⁾ Om denne skrives i D. Atl. (1768): Folk, som endnu leve, kan erindre, at Flyvesandet har ødelagt adskillige Gaarde og Byer, opfyldt Søer og Aaer, borttaget Møller, fordervet Marker og Enge, ligesom det endnu truer Kirker og Kirkesogne med Undergang. En stor Gaard, kaldet Duel, Vestermark en Bondegaard, Alstrup en stor Gaard, tvende Bondebyer Skovstrup og Rotbøl, har allerede undergaaet denne Ulykke, foruden flere Byer og Gaarde, som i ældre Tider af Sand er ødelagte, og som de nu levende neppe vide mere af at sige . . . Lodberg Kirke er omtrent for 60 Aar siden formedelst Sandflugten flyttet fra et Sted til et andet . . .

Distriktet falder ujevnt, saasom nogle Steder hid og did ligger højagtig med Bakker; og nogle lavt og dybagtig.

Skov eller Kratter er her intet af.

Heder falder her til de fleste Sogner nogle, som dog ikkun ere smaa, og hvorpaa Beboerne til egen nødtørftig Brug kan bierge nogle Fladtørve og noget ganske smaat og stakket Liung.

Moeser, som dog ikke kan ansees for andet end Hedekiære, ere her og nogle af, hvorudi Beboerne, naar tør Sommer indfalder, med stor Møje bierger og sanker en liden Del Skoetørve til Hielp til deris nødtørftig Ildebrand, men 5 Sogner deriblandt har stor Mangel af Ildingsbiering, og af saadan Mangel er nogle nød til at grave lidet Skoetørve i dend ringe Del Engbund, der er til Stederne.

I Jorden har ikke været at opfinde nogen anden Slags Materier, enten til et eller andet Brug undtagen udi Hvidberg og Lodberg Sogner paa Thyeholm, hvor der for kort Tid siden er opsøgt og befundet noget Hvidleer, som 3 à 4 Formuende med stor Arbeide og Bekostning lader opgrave og udføre at giøde deris Udmarker med.

Rav. Der har af Vesterhavet undertiden i forrige Tider været funden noget i Strandbrederne, dog smaat, mens nuomstunder fornemmes ikke, at Havet indgyder noget, som kan være af nogen Betydning.

Jordens Afgrøde bestaar af de trende Slags Korn, Rug, Biug og Havre, dog bestaar den meste Sæd og Avling af Biug og Havre, thi paa nogle Steder er Jorden ikke tienlig til Vinterrug, hvorimod saaes noget Vaarrug og altsaa falder ikke overalt uden lidet Rugavling. Nogle faa Bønder er og i blandt, som undertiden saaer lidet Hampe-, Hør- og Sennupsfrø, dog af hver Slags saa lidet, at det er af næsten ingen Værdi, fornømmelig agtes Jorden ikke saa tienlig til Hamp og Hør, at Bonden kan faa sin Arbeide og Bekostning derved igien indhændtet.

Høeavlingen falder i begge Herrederne ikkun ganske liden, thi Baarhø kan ikke avles, formedelst Indmarkerne bruges aarligen til Kornsæd, som kaldes Alsædjord, og paa Udmarksjorderne voxer ikkun ganske liden Græs, hvorpaa Qvæg og Faar græsses. Engbund er denne Distrikt saa slet forsiunet med, at nogle Sogner haver ikke anden

Høbierring til Bønderstederne end, hvis lidet der kan samles i nogle Kierknakker¹⁾, saa der iblandt findes de Bøndergaarde paa 6—8 Tdr., som ikke kan bierge over 2 Læs Hø, ja nogle paa 2—3 Tdr. Hartk, som ganske intet Hø avler, og naar al Høbierringen til Bønderstederne i begge Herrederne, det mere med det mindre ansees, kan det ikke efter nøjeste søgte Kundskab beregnes til højere aarligen end ungefehr 12—1300 Læs. Men til de i bem^{te} Herreder completerede Hovedgaarder saasom Øeland, Irup, Tanderup og Boedumbisgaard samt 4 ucompleterede Sædegaarde, nemlig Koustrup, Liungholm, Schibstedgaard og Hindsels, avles ungefehr aarlig baade af Baare- og Enghø 8—900 Læs. Træfrugt voxer der intet uden ved en af Hovedgaardene nemlig Irup dens Have, som dog ikkuns er en liden Del. Jordfrugt af Kaal, Røder og Roer, Timian og deslige haves intet uden ved nogle af Hoved- og Sædegaardene samt ved en Del af Præstegaardene, men hos Bønderne ikkun grøn Kaal. Medicinische Urter, som her maatte gro, er her ingen som har nogen Kendskab af.

Creaturer, som her i Districtet tillægges og opfødes, bestaar vel af Øgcreaturer, Stude, Kiøer, Qvier, Faar og Svin, men nuomstunder er af den Beskaffenhed, at ved mange Bøndersteder paa 3, ja vel 4 Tdr. Hartk. findes ikke uden 2 Bæster og et Par Kiøer, undertiden et eller et Par Stude eller Qvieungnødere, og mange daarlige Steder ingen unge Høveder i Opvext. Kan have 6 à 7 Stkr. Faaercreaturer og et lidet Svin, og paa hele Gaarde 6—8 Tdr. Hartk. ligeledes efter Proportion at regne, med hvilke Creaturer paa slige Steder Bonden neppelig kan udkomme til sin Avlingsdrift og Husholdning, men paa de Steder, hvor lidet mere Creaturer kan haves, ikkun ansees paa de fleste af de største Bøndergaarde, at haves til Afhændelse aarlig deres ene Plag, dels en Stud eller i det højeste et Par og dels en Ko eller en Qvie. Giæs haver Bønderne ikke paa mange Steder og hele Sogner, men hvor nogle tillægges, saa haver de ikke til Yngel over 3, 4 à 5 Stkr.; Ænder ligeledes; Smaahøns haver Bønderne overalt nogle. Øxen staldes alene her i Distriktet paa de tvende af Hoved-

¹⁾ Knak = Tue.

gaardene Tanderup og Irup, beggesteds ungefæhr 8 à 9 Snese, men paa de øvrige tvende Hovedgaarde Øeland og Bodum Bisgaard holdes ikke uden Fødefæ ligesom ogsaa paa de ucompleterede foromm^{te} 4 smaa Sædegaarde, og paa dem alle 6 haves ungefæhr 250 Stykker. Kiøer og Bæster haves paa samme omm^{te} 8 Gaarde in alles at regne af hver Sort ungefæhr 100, Faarcreaturer af og til 500 Stkr. Svin 80—100 og Giæs til Yngel ligesaa. Calcunske Høns haves vel paa hver Gaard nogle, men som de ere vanskelige Creaturer at opføde, saa findes undertiden en halv Snes Stykker paa en og anden Gaard, men undertiden paa nogle Steder rent henfalder og er altsaa uvissere end andre Creaturer at anføre. Duer ogsaa en Del ved nogle af samme Gaarde og faa Ænder.

Fiskeri haves ogsaa noget lidet til hver af samme Hoved og Sædegaarde, udi smaa Damme og Parker¹⁾, af Karuser, Giedder og Abore, som dog er saa liden, at ikke er af nogen Consideration. Ferske Søer findes ikke i denne District uden een, kaldes Ove Søe, som har sit Indløb af Norden fra Hundborg Herret og udløber ved en Aa synder til Morrup Mølle i Ørum Birk en fuldkommen Fierdingveis Distance fra bem^{te} Ove Søe, hvilken Sø imellem Synderhaa og Bedsted Sogne eragtes at være $\frac{1}{2}$ Mil lang, hvortil Lodseierne ere Øeland, Irup og Tanderups Beboere, og der udi kan fiskes en liden Del Abore, Giedder og Skalle. Liim Fiorden, som Districtet grænser paa ved den øster Side, er af saadan Beskaffenhed her for Landet, at derudi formedelst store Udgrunde til Dybet og meget stenig Bund ikke bruges nogen Slags Fiskeri undtagen for de 4 Sogner paa Thyeholm, saasom Liøngs, Hvidberg, Søndberg og Odby Sogner, hvor udi ere nogle Fiskere, som i lovtilladelige Tider fanger Aal i Limfjorden med deres Polsvaader, som aarlig af og til kan være i Tallet baade gamle og nye Voeder 14, 15 à 16 Stkr. Saa ere og nogle Bønder i Ydbys Sogn, som en kort Tid imellem Michels- og Mortensdags-tider fisker en Del Helt og ved Foraarstiden nogle Giædder, Abore og Skalle, som dog ikke tilgaar over en Maanedes Tid. Havfisk fanges alene for Lodberg Sogn af nogle

¹⁾ Saaledes ved Boddum Bisgaard, Irup og Todbøl.

Bønder i Tolbøll som haver udredet Fiskerredskab og tvende Havbaade, hvormed de drager ud paa Havet og fisker nogle Torsk med Kroge og Koller med Dragevaad.

Vildt er mest af Harer og Aggerhøns, nogle Ræve og faa Brokke, nogle faa Vildænder, og nogle Steder her paa Landet falder om Foraaret og Efterhøst nogle Vildgiæs, dog ganske faa, og holder sig her ikkun ganske kort Tid. Saa holder sig og nogle Svaner her i Limfiorden om Vinteren, saa længe Vandet er aaben.

Beboerne her i Districtet bestaar af de forhen ommeldte 8 Hoved- og Sædegaardseiere som og derforuden 12 Præster og 8 Selvejerbønder, de øvrige ere ikkun Fæstebønder. — Proprietarierne angaaende, da er der ingen af dennem som for bemidlede kan eragtes eller ansees, thi det er desværre allerede kommen saa vidt med en af dem, at han efter lovlig Medfart nu nylig er sat fra Gaard og Gods i største Armod og Fattigdom ¹⁾ og dels af de andre ikke heller uden af maadelig Tilstand, alt formedelst Tidernes Vanskelighed befrygtende sig for samme Skiæbne. — Præsterne angaaende, da ere de ikke heller uden Giæld og Besværlighed og lever alene af deres Kalds Indkomme, og findes imellem dennem 1 à 2, som nylig er kommen til deres Kald, af saa fattig og armselig Tilstand, at de ikke formaar deres Præstegaard at besætte. — Betræffende Selveierbønderne da hjælper de sig dog nogenledes uden een, som er en meget armelig Mand. De øvrige Beboere i Districtet ere Fæstebønder, hvoraf Størstedelen endelig svarer Kongen, hvis de bør, mens ikkun formaar at give Hosbonden nogen Landgiælde, saa ingen af dem ejheller kan ansees for at være formuende.

Vedrørende Herregaardenes Ejere bemærker Amtsforvalteren særligt:

1. Irup, Assessor Hop ²⁾, sidder og forrenter en stor Capital, som han tog Gaard og Gods med efter hans Svigerfader, sal. Justitsraad Helverschou.

¹⁾ Oluf Thot til Boddum Bisgaard, der 1732 havde pantsat Gaarden til Henrik Lasson til Aakjær, hvis Enke 1735 lod sig den udlægge.

²⁾ Jens Jørgen Hopp, S. a. Knud Hansen H. til Kjærsgaard i Tornby S. og Hstr. Anne Thomasdatter, var Broder til Rektor Thomas

2. Øeland. Magister Friderich Thestrup¹⁾, forrenter Kiøbeskiellingen paa Gaard og Gods og ventelig derover.
3. Koustrup: Friderich Leth²⁾, en ufri Gaard uden Gods, og Tilstanden ej anderledes eller højere at anse end, den bestaar udi Gaarden og dens Besætning.
4. Liungholm. Salig Captain Smits Enke³⁾, en ufri Gaard med lidet Gods dertil og der paa vel noget forrenter, dog er Tilstanden nogenlunde passabel.

H. i Aalborg og en Brodersøn af Viceadm. Iver Hoppe. Han blev 1733 g. m. Frederikke Lovise Helverskov, D. a. Irups forrige Ejer, Chr. Helverskov, efter hvis Død han overtog Gaarden, som han igen solgte 1754. Foruden Irup ejede han en Tid Gaarden Havrekrog i V. Hassing Sogn og Krejbjerggaard i Rødding Herred. (Jfr. iøvrigt Pers. Tskr. i R VI S. 190).

- ¹⁾ F. $\frac{3}{2}$ 1683, S. a. Mathias T., Spr. til Dalby-Stubberup, og Hstr. Barbara Carstens, Stud. fra Odense Skole 1698, Kand. 1700, Sgpr. til Haring og Stagstrup 1708, Mag. 1714, Provst i Hundborg Hrd. 1720, do. i Hassing Hrd. 1723, † $\frac{7}{6}$ 1758 paa Øland, som han 1732 havde købt af Chr. Helverskov til Irup. Han var g. m. Gjertrud Jensd. Laasby, med hvem han havde følgende Børn: Jens Jørgen, (f. 1711) var Student, senere Soldat i Norge, derefter Ladefoged paa Øland og endte som Ejer af Vejerslevgaard paa Mors, Mette Malene (f. 1712 † 1729), Hedevig (f. 1716) g¹ m. Niels Schandorff, en Præstesøn fra Snedsted, g² m. Peder Dyhr i Nykøb. Mors, Barbara Marie (f. 1718) g¹ m. Faderens Eftermand Sognepr. P. J. Winther, g² m. Krigsprokurør Woidemann, og Sofie Cathrine (f. 1720), der blev bortført og gift m. Hofviolon Henrik Gottwald.

- ²⁾ F. ca. 1695. S. a. Niels Leth til St. Vosborg og Hstr. Maren Linde: Sergent i et gevorbent Inf. Reg. 1732. Løjten. (?) — D. $\frac{21}{10}$ 1732 g. m. Birgitte Christine Pedersd. Damstrøm, der var en Broderdatter af Sognepr. Laurits D. i Visby, og til hvem han — af den bekendte Præst Ole Kamp i Skjoldborg — blev »viet i Galop« efter at have bortført hende. 1735 købte han Koustrup og 1746 Hindsels, idet han samtidig hermed afhændede førstnævnte Gaard. Han døde 1749. Med sin Hustru, der overlevede ham, havde han 1 Søn og 3 Døtre (jfr. nærmere D. Adels Aarb. XIX S. 240).

- ³⁾ Anne Cathrine Kaas, D. a. Gaardens tidligere Ejer Kornet Palle K. († 1699) og Hstr. Magdalene Sofie Kaas († 1707). Hun var g. m. Kaptajn Johan Georg Schmidt, der døde 1728. Efter hendes Død 1744 gik Lyngholm over til Oberstl. v. der Weyde, der havde været g. m. Kapt. Schmidts Datter af 1' Ægtesk. Birgitte Marie († 1739).

5. Tandrup, Leutnant Leth¹⁾, forrenter paa Gaard og Gods saa yderlig som derpaa kan crediteres og saaledes hafr derved sin kummerlig Udkomst.
6. Ørrum, Frue Justitsraadinde Klingenberg²⁾, sidder vel med en Del Gods, mens er ej uden Bebyrdelse derpaa en Del at maa forrente.
7. Westerwig Closter. 1. Assessor Moldrup³⁾, haver af en Del hans Gods til denne Gaard henlagt og oprettet et Stamhus for hans ældste Søn Major Moldrup⁴⁾. Bemeldte Assessor Moldrup forfaldt for nogle Aar i en vidtløftig Proces, hans kgl. Majt lod føre imod hannem, og derved af rede Midler tilsatte over 30000 Rdr., og saaledes er de øvrige Midler for Kone og mange Børn ikkun maadelig og mere bestaar i det øvrige beholdne Gods udenfor Stamhuset end rede Capitaler. 2. Sønnen Major Moldrup som destinerte Stamherre kan ej ansees af Middel og, endskiønt han saavidt haver Stamhusets Gaard og Gods i Possession, saa maa han dog deraf svare Afgift til Forældrene foruden den anseelige Credit, han haver sat sig udi til at opbygge Gaarden, og nu, hans salig Frue ved Døden er afgangen og der holdes Skifte, profiterer ej noget derved formedelst den Ægtepagt, der var oprettet.
8. Boddum Bisgaard: Capitain Thott⁵⁾; her er det

¹⁾ Christian Leth, Broder til ovennævnte Frederik L., 1716 Fændrik ved jyske gev. Inf.-Reg., 1717 Sekondløjten., afsk. 1724. Han blev d. 25/8 1723 g. m. Christiana Charlotte von Bassen, D. a. Tandrups forrige Ejerinde Elisabeth Sophie Rantzau og dennes 1te Mand Oberst Erasmus Casimir v. B., 1726 blev han ved Svigermoderens Død Ejer af Tandrup og Koustrup, hvilken sidste han solgte til sin Broder Frederik. Han døde allerede 1736, hvorefter Tandrup blev solgt ved Auktion til Justitsraadinde Klingenberg.

²⁾ Charlotte Amalia Giedde, E. e. Justitsr. Henrik Klingenberg til Ørum, † 1737. Hendes Børn solgte 1739 Ørum til Major Moldrup.

³⁾ Kammerassessor Peder Nielsen Møllerup, findes udførligt omhandlet i Jeppe Aakjærs Afhandl.: Den møllerupske Retssag 1722 — 24 (J. S. 3. R. III, S. 279 f. f.).

⁴⁾ Jens Laasbye Møllerup (jfr. smstds.).

⁵⁾ Oluf Thott f. 22/8 1678 paa Marsvinsholm, S. a. Holger T. til Søfde og Marsvinsholm og Helvig Olufsd. Rosenkrantz, efter hvem han arvede Bodumbisgaard, som han 1732 maatte pantsætte, hvorefter der 1735 blev gjort Udlæg i den. Han boede

rent udfrid, thi Creditorerne haver hannem med Extremitet angreben paa Gaard og Gods til Auction og kan vedkommende ej naa skadesløs Betaling.

9. $\frac{1}{2}$ Hindzels: Jørgen Jacobsen ¹⁾; en ufri Gaard med liden Gods dertil købt paa Credit, og forrenter Købeskiellingen og saaledes i slet Tilstand.
10. Den anden halve Hindtzels; ufri Gaard, købt af Fru Justitsraadinde Klingenberg for hendes Børn til den at complete med det Gods, de arvede efter deres sal. Farfader Conferentzraad Klingenberg, mens Godset er slet, og arvede det med stor Gield, og denne Gaard købt med laante Penge, saa der er ingen Tilstand at reflectere paa, da Arven kan ej indbringe det, der erfordres til hendes Børns Fremtarv.
11. Schibstedgaard paa 6 Tdr. Hartk., ufri, Michell Qvistgaard ²⁾ tilhørende og dertil alleneste 11 à 12 Td. Bøndergods og saaledes er det øvrige af Tilstand vel ikkun maadelig.

2.

Næringen og Handteringen for dette District bestaar mest af deris Kornavling, hvoraf de skal have deres Føde og Udgifter, uden alene de, som iblandt kan have til Behjelpning at sælge dels en liden Plag dels 1 eller et Par Stude og undertiden en Ko eller Qvie. Saa kan der og være Aar imellem 1 eller 2 liden aarige Svin fra nogle

senere (1747) i Viborg og døde d. $\frac{29}{1}$ 1759 paa Bjørnsholm. Han og hans Hustru, Anne Christiansd. Lindenov, er begge begr. i Sønderholm Kirke, hvor deres Kister (iflg. Trap.) henstaar i det nordre Kapel.

¹⁾ Jørgen Jakobsen Moldrup var Ejer af den Halvdal, der kaldtes Vester Hindsels. Hindsels var i sidste Halvd. af det 17. Aarh. bleven delt i to Halvparter, der ca. 1745 atter blev forenede.

²⁾ S. a. Peder Andersen Q., S. Qvistgaard, Vejrum Sogn, og Hstr. Maren Nielsd. blev d. $\frac{12}{3}$ 1711 g. m. Dorthe Lauridsd. E. e. Forpagter Peder Vium paa Nørkær i Rønbjerg Sogn, hvilken Gaards Forpagtning han overtog. 1724 var han Forp. paa Sindinggaard og købte 1729 Skibstedgaard, men ejede foruden denne flere andre Gaarde. Han havde 2 Børn, nemlig Peder, der blev Ejer af Vibygaard, og Ide Sofie der blev g. m. Jacob Achton, Sogne-degn til Sorterup og Ottestrup (Jfr. iøvrigt E. Qvistgaard: Stamt. over Fam. Qvistgaard).

Steder, hvilket er de betydeligste Midler, hvorved Bonden sig ernærer, saa Bønderne her har intet andet at gjøre i Penge undtagen, hvis de forhen meldte 4 Sogne paa Thyholm kan indbringe ved deres ommeldte Aalfiskeri og de i Lødborg Sogn som fisker paa Havet, thi Læret, Vadmel, Uld, Oste, Smør, Flesk og Eeg (Æg), item Huder, Skind og Federe samt Honning og Vox haver moxen ingen Bonde i dette District at aflade, som kan være værd at regne for noget, saasom enhver haver ikke synderlig mere af sligt end, hvis de selv til Føde og Klæder forbruger, ja mange Tider Mangel paa slige Ting, men hvis sælges og afhændes kan, sker paa følgende Maade:

Korned sælges noget lidet af til Kiøbstæden Thisted, hvis Indbyggere ikkun formaar at kiøbe ganske lidet, og de selv har Avling til Byen; det øvrige forhandles til Aalborg Kiøbmænd, som lader det hente med smaa Fartøjer i Limfjorden og imodtager her for Landet paa 4 Steder, nemlig: Wilsund, Gudenitzstrand, Dourekil og Stivelbæch, og hidbringer samme Fartøjer Varer, som Bønderne derimod tager i Betaling, nemlig: Smaa Fuhr- og Grantømmer af norsk Last, item Jeren, Salt og Tiere, som Bonden bruger til sin Husbygning, og anden Fornødenhed, men rede Penge nyder de ikkun faa. — Øgbæster og unge Plage fører de dels til Wester Wig Marked at forhandle og dels sælger hiemme i deres egne Huse, hvor nogle fra Sælland, Aarhus og fra Egnen ved Riibe hidkommer og kiøber en Del Arbeidsbæster, thi Bonden kan ikke opdrage anden Slags Bæster end til Udslebning¹⁾, formedelst de bruger dem i deres eget Arbeide, mens de endnu er ganske unge. Prisen udi nærværende Tid er for Stykket fra 8—16 Rd. i det højeste, og nyder derfor rede Penge.

Studene sælger de dels til Sæde- og Præstegaarde, og en Del føres til Holstebro Marched og dennem der forhandler. Prisen paa dennem er 6, 7—8 Rd., hvorfor de og mest nyder rede Penge.

Kiøer og Qvier føres til Thisted Toftemarkeder, som holdes mellem Michels- og Mortensdage, hvor de

¹⁾ Overanstængelse.

bliver kjøbt til at slagtes. Prisen er for en Ko 2 à 3 Rd. og en Qvie $1\frac{1}{2}$ à 2 Rd. ligeledes her for rede Penge.

Faarcreaturer sælges ingen i denne Egn, saasom Bønderne ikke haver flere, end de selv kan behøve, thi smitsom Syge tager dem ofte bort.

Sviin, som sælges herfra, naar nogle Kiøbere fra Egnen ved Riibe hidkommer, har kostet 6, 8—12 Mrk. Stykket imod rede Penges Betaling.

Gies er i nogle Sogne ganske ingen, og hvo som haver nogle faa at sælge enten til Thisted eller til Sædegaardenes Eiere, da kan faas for Stykket 10—14 Sk.

Calcunske Høns haver Bønderne ikke, men hos Proprietarierne mellem dem selv og Præster gielder 2—3 Mrk. Parret.

Ænder og smaa Høns sælges saa ganske lidet af, at det ikke er af nogen Betydning, saasom enhver moxen ikke haver flere end til sin egen Husfornødenhed, og beregnes ellers et Par Ænder for 10—12 Sk. og et Par Høns 7—8 Sk. i det meste.

Ost, Smør, Eeg, Tælig og Flæsk sælges ikkun ganske lidet af men mest til egen Nødtørftighed fortæres, og hvis lidet, de deraf kan aflade, sælges, en Del til Aalborg Kiøbmænd og en Del til Thisted. Prisen for et Lispd. Smør er $3\frac{1}{2}$ —4 Mrk. i det højeste, et Lispd. Ost 3 Mrk., et Lispd. Tælig 6— $7\frac{1}{2}$ Mrk., et Lispd. Flesk 3 à $3\frac{1}{2}$ Mrk. og en Snes Eeg 3—4 Sk.

Uld forarbeides i Bøndernes egne Huse til Vadmél, Strømper og Nathuer, som Bønderne mestendelen sælger imellem dem selv og forbruger til at klæde sig med samt til Sengeklæder, men sælger de lidet af Wadmél, som de bringer til Thisted og Westervig Markeder, da gielder det 9—12 Sk. Allen.

Huder og Skind, saavidt de ej til deres egen Nødtø og Klæder behøver, afsætter de i Thisted, og som slige Huder er ikkun ganske smaa, saa gielder de ikkun 3—5 Mrk. Stykket, Faarskind og Lamskind 3—6 Sk. efter deres Bonitet og Størrelse.

Hønning og Wox falder her ganske lidet, saasom her haves ikkun paa faa Steder Bier, og hvor det er, noget af sligt kan sælges og bringes til Thisted eller til dem,

som forfærdiger Kirkelys, kan de faa for en Kande Honning 20—24 Sk. og et Skaalpund Vox 24—26 Sk.

Fabriqverede Vare falder her i Districtet intet af uden hvis forhen er forklaret om Ulden, saa og hvis lidet Læred, som Bøndernes Hustruer etc. i deres egne Huse spinder og væver af hvad lidet Hør, de formaar at købe, hvilket de og mest alt selv bruger til Klæder og Husfornødenhed, men hvo som haver noget lidet deraf at sælge udi Thisted og Westervig, har nu i nogle Aar ikke kostet over 8—10 Sk. en Al. Hørlæret og 4—6 Sk. i Al. Blaarlæret.

Feddere-Fyld af Gies og Pennefeddere bliver her moxen ingensteds falholden, saasom den liden Del af Gies, som hos nogle slagtes til Husholdningen, giver ikke mere af sig, end de fattige Folk selv bruger til Sengeklæder.

Aal, som fanges i Limfjorden ved Thyholm, fører nogle af samme Steds Beboere med egne Vogne en Del af til Aarhus, Schanderborg, Horsens og Riibe, nogle saltede udi smaa Foustager, og de øvrige røgede og tørrede sammenbundne i smaa Knipper, efter at de først har ud-søgt Mestedelen de største til Saltning og sorteret de røgede til 3de Slags. Gielder saa en Fierding af de saltede 7—8 Mrk., en Snes af de største røgede 1 Mrk., de middelmaadige Snesen 8—12 Sk. og de allermindste, af vælte (?) 1—2 Sk. — Giedder, Aborre og Heldt sælges ikke nuomstunder her af Districtet, men forige Tider, da Fiskeriet gik bedre til, kosted 1 Lpd. tørre Giedder 3 Mrk., 1 Voll Aborre 8—12 Sk., og 1 Snes røged Heldt 16—20 Sk. — Torsk og Kalle saltede, saavit fra den liden By Tolbøll i Lodberg Sogn kan sælges til andre denne Districts Beboere til egen Fornødenhed, gielder ulige, eftersom Fiskeriet er til, saasom en Fierding Torsk 3, 4—5 Mrk. og en Fierding Kalle 28—40 Sk. dansk. Men hvad der til Landets Indbyggere sælges paa Stranden ferske, gielder en Torsk 5—6 Sk., 1 Snes Kalle 6, 8—9 Sk.

3.

Aftagelse med Tilstandene og udi alle foromrørte Ting over alt i Districtet befindes disværrer overmaade kiendelig, tildragen af foregivende og befindende følgende Aarsager:

Først foregiver gamle Folk, som nu lever, at fra det første de kan mindes, har Avlingen formindskedes Tid efter anden, saa at Jorden ikke nu giver nær saa megen Afgrøde enten af Korn eller Græs som i forrige Tider, endskiønt med Agerdyrkningen omgaaes paa samme Maade som da, men vil derhos foregive, at adskillige Aarsens Tider medfører anderledes Luft og haardere Veierlig end udi de fremfarne Tider, og at samme skulde foraarsage saadan Afgang, og naar da Avlingen saaledes har aftaget, maatte følgelig baade Creaturers Tal og alle andre Ting, som deraf skulde udkomme, vorde formindskede.

For det andet, naar nogle haarde Aar med Misvæxt har været, og andre gode Aar igien med god Afgrøde af Jorden har paafuldt, da har Bonden ikke kundet oprette og istandsætte sig igien med saa mange Creaturer som han i de ringe Forraads Aaringer har maattet afskaffe, i Særdeleshed siden Udgifterne udi de fremfarne og besværlige Krigstider havde gjort dem uformuende, og fornemmelig den Misvæxt, som i Aaret 1733 indfaldt, gjorde, det Bonden maatte afskaffe over den halve Del af alle Slags Creaturer dels for en ganske ringe Pris bortsælge og en Del slagte, saa det den Dag i Dag trykker og trænger dette fattige Districts Beboere. Overalt har nu paa nogle Aar Studehandelen saa aldeles og mærkelig aftaget, siden saa ganske faa Staldøxen, imod som pleier at ske, kommer ud af Landet, og Bønderne detsaarsagt heller har villet tillægge og opføde Qvier og Kiøer end lægge Elsk paa Studene, (som dog i forrige Tider har givet Landmanden den meste Skilling til sine Udgifter) saasom de siunes, at sligt smaat og ringe gieldende Qvæg kan snarere gaa fra Gaarden, ihvor lidet det end kan hielpe dem til Udgifterne. Thi hverken Heste, Hopper, Korn og Fedevarer eller nogen Slags Ting kan afsættes til sin Værdi og Bondens Nytte i denne Tid, hvorfor de ej heller i nogen Maade har kundet tiltage.

4.

Quantiteten af de Varer, som andensteds fra til Beboerne i dette District (Proprietarier og Præster undtagen) indkommer, beregnes aarlig ungefehr at bestaa af følgende:

Tømmer, smaat og stort . . .	4 à 500	Tølter
Jern	60 à 70	Skpd.
Salt	ungefehr 220	Tdr.
Tiære	90 à 100	Tdr.
Hør	20 à 24	Skpd.
Hamp	17	Skpd.
Humle	6 à 7	Skpd.
Træ- og Stenkul	4 à 500	Tdr.

som mestendelen kommer fra Aalborg og noget lidet købes i Thisted eller Holstebro Købstæder.

Producterne, som derimod sælges ud af Districtet (Hoved-, Sæde- og Præstegaardene undtagen), anføres efter Gisning saaledes aarligen ungefær at være som følger:

Biug	10 à 1100	Tdr.
Havre	9 à 1000	Tdr.
Øgbæster og unge Plage	200	Stkr.
Stude	3 à 4000	Stkr.
Kiøer	300	Stkr.
Qvier	120	Stkr.
Svin	60 à 70	Stkr.
Smør	20 à 24	Tdr.
Aal, saltede	10	Tdr.
Dito, røgede	5 à 600	Snes

saa selger de ogsaa til Districtsboere en Del ferske, som afhændtes hos dennem ved Fiorden, hvorover man kan ikke vide at gøre nogen Beregning . . ., dog menes, at det ikke overgaar den halve Del af de røgede.

5.

(Herom henvises til det foregaaende.)

6.

Privilegier eller kongl. Benaadninger. I saa Maade haves ejheller nogen her i Districtet, men paa Krohold for de 4 Sogner paa Thyholm havde en Borger i Holstebro (som nu siges at være ved Døden afgang) erhvervet kgl. allernaadigst Privilegium.

7.

Handverksfolk haves her til Fornødenhed af saadan Slags, som hans kgl. Maj^{te} allernaadigste Lov tillader at maa være bosiddende paa Landet, alt uden nogen Societet og Lav.

8.

Folkerighed til at dyrke Landet er her ikke Mangel paa, men vel Mangel paa duelige og formuende Indbyggere til Bønderstederne, og Aarsag til Udueligheden foregives at have tildraget sig siden forrige Land Milisie blev oprettet ¹⁾, da det unge Mandskab ved deres Udeværelse af Landet øvede sig mere til Soldaterlevnet end fattede Fliid til Bondearbejde, og derover en Del af dem, naar de kom hjem i Lægene, ville hellere være ved Drik og Dobbelt end arbeide for Bonden og lægge sig efter de rette og fornødne Videnskaber til Landvæsnet, hvorover slige sindede, naar de blev antagne til Bøndergaardsfæste, ikke alene faa Aar derefter maatte gaa derfra igien for Armods Skyld men endog anledige de yngre Bønderdrengene til det samme og end saaledes, at man nuomstunder moxen ikke finder een Bondesøn eller liden Hyrdedreng, som ikke skal have sin Tobaksdose og Pibe og Røgetobak, førend de vel kan fortiene Føde og Klæder, og altsaa følger Uformuenheden deraf, at de ikke i Ungdommen kan med Sparsommelighed samle en Skilling til Forbedring i Fremtiden. Saa var og en Del af de første ved forrige Land-Milisie enrølerede, som tilforn havde samlet sig nogle Skillinger, hvilke de udgav til Officerer Proprietarier og andre for at blive udløste derfra, og en Del, naar de skulde marchere ud af Landet eller andensheds hen, soldt og gjort i Penge Klæder og, hvis lidet Korn eller Creature de kunde have, saa de kunde bringe Pengene med sig, som mest tilgik, mens de var borte, og har saa intet kundet ligge sig til igien ²⁾.

Forbedring udi Agerdyrkelsen og Landvæsnet vides ikke nogen Middel til . . .

¹⁾ Oprettet 1701, ophævet ved Frd. ^{30/10} 1730, men delvis genoprettet ved Frd. af ^{5/9} 1733 (jfr. nærmere Vaupell: Den danske Hærs Hist. II S. 42 f.).

²⁾ Iøvrigt henvises til 1' og 2' Post.

Fæstebønderne har og ved deres Uformuenhed sat Proprietarierne i fattig Tilstand, formedelst de ofte maa give dem stor Forstrækning og opbygge mange øde Gaarde foruden hvad Proprietarierne selv saa højlig forløb sig med Ryttergodsets Kiøb in Anno 1715 ¹⁾ og derefter maatte reuliere en stor Del af deres Gods og Tiender, hvorved Pengene den Tid gik dem af Hænderne, saa alle Slags Beboere her i Districtet nu sidder fattige og uformuende.

Mors ²⁾

Morsland bestaaende udi 2de Herreder, nemlig Sønder- og Nørherreder, er beliggende for sig selv og allene under Dueholm Amt, strækker sig i Længden fuldkommen 2de og udi Breden ligesaa andre 2de Mile, naar dette sidste reignes fra Kiøbstæden Nykøbing, som er paa søndre Siden af Landet ungefæhr midtvejs, og tvert over til de to Sundsteder Nees og Vils Sunde, som gaar til Thy Land, der grendser paa nørre Siden. — Er med Limfiorden ganske omgived, og saaledes hel dybt Seiglingsvand paa alle Kanter. — Temmelig høi af Cituation, og har ellers Salling Land paa søndre Side over Fiorden, som er $\frac{1}{2}$ Mil eller ringere sammesteds at reigne.

¹⁾ I Oktober 1670 udlagde Kronen ca. 20000 Tdr. Hartk. af sit Gods til »Ryttergods«, saaledes at Fæsterne paa dette Gods enten selv skulde »ride for deres Gaard« eller stille en Karl med Hest og Udrustning, men til Gengæld være fri for Landgilde m. v., hvilket senere ændredes derhen, at Bønderne blev fri for selv eller ved andre at forrette Ryttertjeneste, men Ydelsen af deres Gaarde i Stedet for blev henlagt til Underhold for Rytterregimenterne.

²⁾ Denne findes omhandlet i 3 Relationer, affattede henholdsvis af Amtmand Skinkel, Amtsforvalter Caspergaard og By- og Herredsfoged Rasmus Jørgensen i Nykøbing. Af disse lægges her den sidstnævnte til Grund, idet Jørgensen vel maa formodes at have været den mest stedkendte af de tre Mænd; den er dateret Nykøbing d. 29/12 1735. Rasmus Jørgensen var Byfoged i Nykøbing 1714—1737 og fra 14/8 1716 tillige Herredsfoged over Nørre- og Sønder Herred. By- og Herredsskriveren var Peder Lassen Tychonius (1730—1745), og Tingstedet var paa Nykøbing Raadhus. Om disse to Embedsmænd, Tingstedet og Jurisdiktionsforholdene iøvrigt findes udførlige Oplysninger i Dr. Willads Christensens Bog om Nykøbing, hvortil henvises.

Jorden paa ermelte Morsland findes nogle Steder skarp og sandig og andre Steder igien meget lerrig og sumpig, ja faa Steder ret sortmuldigt Aggerland, desaaarsag de fleste Aaringer hel vanskelig at dyrke og, ligesom Aaringerne samt Tiderne med vaadt og tørt Veier indfalder, skaffer Landmanden nok at gjøre mens for stor Møje og Arbeide ikkuns giver temmelig Frugt af sig.

Hedejord er der fornemmelig udi det søndre Herred, hvor der allene voxer noget kort og stakket Liung. Moeser eller Kiær er ikke nogen, som er af nogen Betydenhed. Engbund er ganske faa Steder noget af, der kan reignes eller ansees mod andre Steder. Skov eller Krat er der aldeles ikke uden allene en ganske liden Underskov ved Hovedgaarden Højris ¹⁾, der tilhører sal. Hr. Conferenceraad Poul von Klingenberg's Frue. — Sandflugt er her paa Landet endelig ikke, eiheller Dynner eller Marehalm. — Odder eller Øer ikke heller af Mærkværdighed, mens Landet i sig self temmelig iefnt og uden Bakker noget højt beliggende. — Kalk eller Steenbrækning til Bygninger er her ikke. Ganske liden Tørveskiær de fleste Steder, saa Landmanden der deels Steder maa kiøbe og hendte sin Ilding og Liung langt borte. Kalkstene, Rav eller noget til Farverier brugeligt er her ved eller paa Landet ikke. — Rug, Byg og sort Aure er den Sæd, der er brugeligt, og ikke noget af anden Slags af nogen Betydenhed.

Creaturer ²⁾ opfødes her en ringe Del som af Heste,

¹⁾ Schade bemærker i sin Bog om Mors (1811) at Brænde nu ikke kunde faaes nærmere end fra Aalborg eller Randerskanten, da der ikke mere solgtes noget fra Højris Skov. Han anbefaler derfor at plante Birk, El eller Skørpil og bemærker, at han nylig har erfaret, at Proprietær Giedde til Glumstrup har til et lidet Skov anlæg der ved Gaarden indtaget omtrent 7 Tdr. Sædeland og begyndt at beplante samme. Endvidere omtaler D. Atl. under Blidstrup Sogn »nogle smaa Busker kaldet Blidstruplund«, samt under Ø. Assels Sogn »Sillerslev Krat«.

²⁾ Amtmanden bemærker herved: »Ellers er der en og anden af Proprietarierne, som holder smaa Stutterier men uden synderlig Fordeel, siden Heste ej er i nogen Pris og Omkostningen stor. Øxenhandelen paa dette Land for Proprietarierne er og meget slet i Henseende, det er en omfløt Ø, hvor alle Ting med største Hazard og Besværing maa fra og tilføres, og er det virkelig for nogle Aar siden passeret, at af Staldøxen, som sal. Hr. Conferentzraad Poul v. Klingenberg til Højriis hafde soldt til udenlandske Kiøbmænd

Hopper, Stude og Kiør, men Faarcreaturerne er af en sær Svaghed i disse Aaringer mærkeligen og storligen død og bortfalden. Svin falder her og nogle mens ikke uden til Landets egen Brug og Ophold. Item deelssteder ligesaa Giæs, Ænder og smaa Høns til egen Fornødenhed og ei til videre.

Vildt falder her i Landet ikke uden nogle Ræve, og af det, som til Spisning er tienlig, nogle Harer og Aggerhøns samt faa Vildgiæs og Ænder, som alene er for de previlerede Proprietariers egne Borde og ei strække sig til andre.

Af Fisk falder sine visse Tider nogle Sild og nogle Aal samt Helt mens ikke anden Slags som er for noget at reigne¹⁾.

Landets Indvaanere af Bønder er som Hiemfødinge endelig underskeedlig af Tilstand, dog ikke nogle at melde om, der kan kaldes rige, mens faa af temmelig og maadelig Tilstand og Resten fattige og meget armelige, som Proprietarierne mesten maa hvert Aar forstrække med Æde- og Sædekorn, om de vil holde dem ved Gaardene, fornemmelig for at faa deres Hovarbeide gjort.

Caspergaard meddeler følgende om Herregaardene og deres Ejere:

1. Høyeriis og Dueholm: Fru Conferentsraadinde Klingenberg²⁾ besiddende en Del Gods og Kongetiender med mange Slags Vanskeligheder til samme at conservere foruden at tale om store Rentepengeudgifter.

er ved Oversætningen eller Transporten en ganske Færgesfuld af Øxen undergangen, tillige og nogle Mennisker, saa at udenlandske Kiøbmænd nødigt vil handle paa dette Land af anførte Aarsag, hvorover de Proprietarier, som her stalder Øxen, ofte maa lide et fast uopreiseligt Tab ved det, de i 2 à 3 Aar ej kan sælge deres Øxen.

¹⁾ Caspergaard meddeler om Fiskefangsten, at den bestod af Pulsvaad-Aal fra St. Hansdag til »Bartholomaj« (3: 24/8) og derefter og før den Tid af Sild, Helt, Gjædder, Aborrer og Ørreder — alt alene »til Landets fornøden Subsistence« bortset fra Aalene, af hvilke de, der kunde afsees, blev sendt til København.

²⁾ Ulrica Augusta von Spechhan, E. e. Poul v. Klingenberg d. y. samt D. a. Geheimer. Frantz Eberhard v. S., Stiftamtmand i Ribe, og Hstr. Elisabeth v. Raben, blev efter Liørslev Kirkeb. d. 8/6 1712 viet til sin nævnte Mand, med hvem hun ikke ses at have haft Børn. Han døde paa Højris d. 3/4 1723, og hun blev derefter Ejer af Højris og Dueholm, som ved hendes Død 1754 blev solgt til hendes Stedsøn Major Poul Klingenberg. I et Gravkapel i Liørslev Kirke henstaar to Marmorkister med Ligene af hende og hendes Mand.

2. Lund, Blidstrup og Glomstrup Gaarder: Kammerjunker Klingenberg's ¹⁾ med en Del slet Gods dertil, foruden at derpaa forrentes store Capitaler.
3. Damsgaard, Capitain Rings ²⁾, bestaaende af Gaard, Gods og Tiender 408 Tdr. Hk., kjøbt for 5000 Rixdlr., forrenter ikke aleneste Størstedelen herpaa mens endog maa svare og aarlig betale for Godset en stor Del Penge i Contributioner.
4. Ørndrup Gaard: Herlow Stiernholm ³⁾ kjøbte denne Gaard med Gods og Tiender, som er 381 Tønder, under den Capital af 6000 Rixdr. og dem forrenter, mens da dette Gods som alt foregaaende er i slet Tilstand, kommer Skatterne paa Hosbondens Udlæg og Betaling for de fleste.
5. Ullerup: Sal. Amptsforvalter Hansens Enke ⁴⁾, og derpaa forrenter mere, end Gaard og Gods nogetid kan gielde eller indbringe til vedkommendes Betaling.

¹⁾ Friederich Christian v. Klingenberg, S. a. den i forrige Note omtalte Konferensr. v. K. af dennes Ægteskab med Rigsadmiral Henrik Bielkes Datter Edel Elisabeth. Han blev d. ¹⁹/₆ 1744 viet til Anna Catharina v. Bülow, D. a. Major Friederich v. B. og Hstr. Anna Salome v. Festrigen. Han, der d. ³⁰/₃ 1742 var bleven Etatsraad, døde 1750, 46 Aar gl., hvorefter Enken giftede sig med Oberst Th. G. v. Samitz. Han blev begr. under Taarnet i Blidstrup Kirke.

²⁾ Anders Mortensen Ring blev 1712 Fændrik i Aarhusstiftske Infrgt. 1715 Sekondlt., 1717 ansat som saadan i Hillerslev-Hundborg Herreds Komp. under det Aalborgstiftske nat. Infrgt., 1718 Prmlt. og tog d. ¹⁵/₇ 1726 sin Afsked som Kaptajn. 1729 købte han Damsgaard og 1732 Halvparten af Votborg. Han døde 1739, og hans Enke Ingeborg Marie Jørgensdatter Gleerup, D. a. Jørgen G. til Sebberkloster og Hstr. Else Hansd., blev senere gift med Gaardens to følgende Ejere Niels Hansen og Chr. Nørbæk. Anders Ring havde kun to Børn, af hvilke Datteren Else døde som ung og Sønnen Jørgen Martinus blev Major og Ejer af Liungholm. (Jfr. nærmere Lengnicks Stamt. o. Slægten Gleerup Tab. III).

³⁾ Herlov Jensen Stiernholm til Kjeldgaard i Salling, f. d. ⁶/₈ 1679 i Horsens, d. ¹⁷/₁ 1710 i Skive g. m. Marie Overgaard. E. c. Amtsforvalter Frederik Winterberg, erhvervede 1734 Ørndrup, blev efter Ansøgning adlet ³/₁₁ 1747, døde paa Kjeldgaard d. ²⁰/₂ 1759. Han med Hstr. og flere Efterkommere begr. i Selde Kirke. (Jfr. iøvrigt J. S. I-IV-S 194.)

⁴⁾ Karen Christensdatter, E. c. Amtsforvalter i Thisted Jens Hansen, der døde 1718, 77 Aar, og foruden Ullerup en Tid ejede Momtoft. Hun gav 1719 50 Rd. til Thisted Kirke for sin og Mands Begravelse.

6. Nandrup Gaard: Consistorialraad og Proust Hr. Rubech Humble ¹⁾ haver ved Credit og faaet kjøbt denne Gaard og Gods og dem forrenter.

Derforuden paa Mors Land 3de privilegerede Gaarder, dog ufri, siden dertil er fast lidet eller intet Gods nemlig:

7. Sindberggaard: Christen Nielsen ²⁾.
 8. Jølbygaard: Anders Endvoldsen ³⁾ og
 9. Søe: Søren Nielsen ⁴⁾, som ere ordinaire Bønder og ikke af nogen Tilstand at reflektere paa.

Belangende Nye Kiøbings Byes Handel, Negocie, Handtering og Næring, da bestaar sligt størstedelen udi Kornvare, som af Landmanden kjøbes og ved egne eller befragtede Skibsrømme føres til Norge og der afsættes dels undertiden paa Credit, dels imod rede Penges eller Vexelers Bekommelse og dels ved Studsning ⁵⁾ imod Jern, Jernkakkelovnes samt adskilligt stort og smaat Tømmers Erlangelse, hvilket igien til Landmanden efter enhvers Fornødenhed udbringes. Prisen er alletider foranderlig, ja af- og tiltager, ligesom falde kan og Afgrøden her bliver, og er umuligt at forklare, hvad Qvantitet enten af Kornvare indskibes eller af andre forn^{te} Species igien indføres.

velse, og D. Atl^s Tid fandtes der sammesteds et Epitafium over dem. Deres Børn var Mag. Hans Hansen, Sgpr. til Skjelby og Gunderslev samt Provst i Tybjerg Herred, og Kommandør Peter Hansen. 1737 afhændede hun Ullerup ved Aukt. til de Berregaardske Arvinger paa Kjølbysgaard.

¹⁾ Rudbek Christensen Humble var f. 1687 i Hundstrup Præsteg. og S. a. Sognepr. Christen Pedersen, fra hvis Moder Slægtsnavnet Humble stammer. Han blev Stud. fra Aalborg 1706, Kandidat 1712, 1714 Spr. til Hundstrup og Østerild, 1731 Provst i Hillerslev Hrd. og 1733 Konsistorialraad. Foruden Nandrup, som han købte 1729, ejede han ogsaa Ullerup, som 1739 blev ham tilskødet af Berregaards Arvinger. Han døde 1742.

²⁾ Christen Nielsen Nandrup, der var g. m. forrige Ejer Peder Tæbrings Datter Sidsel, til hvem Gaarden 1728 var bleven overdraget. Han døde 1745, og Enken overdrog 1763 Sindberggaard til deres Søn Vennich.

³⁾ Svingersøn af forrige Ejer Peder Knudsen, efter hvis Død 1726 han erhvervede Gaarden, som han 1746 afhændede til Degnen i Galtrup, Sejer Olufsen Leth.

⁴⁾ Søren Nielsen Nandrup, der ejede Sø 1731—49, var, da han købte den, Forpagter paa Nandrup, som han 1742 ogsaa blev Ejer af men atter afhændede 1754.

⁵⁾ Tuskning.

Ellers sælges og den største Del af, hvis Korn her i Landet avles, til Aalborg Borgere, som det her dels ved egne, dels ved befragtende Fartøjer lader afhente og som meldt enten med rede Penge betaler eller ved Studsning i andre Maade fornøjer.

Byen Nyekiøbing har endelig siden den erlidte og seneste overgangne store ulykkelige Ildebrand ¹⁾ formedelst den de skadelidende erviste højkongelige Naade med gifne 10 Aars Frihed for alle Slags Contributioner som og Indvaanernes egen Flid og Vindskibelighed, sig nogenlunde igien recruieret og paa Fode kommet, saa den Gud være lovet kan holde Balancen, saa længe den gode Gud sparer den fra fremdeles Ulykke. — Af Manufaktur og Fabriquer findes her ikke nogen, ikke heller Feldtgarberie, Teigle-, Potte- og Glasbrænderier, Saltbrænderier eller deslige, mens vel en Del Steder Vævere, som væver Vadmel og Lærret til egen og andre Landets Indbyggeres Fornødenhed.

Previlegier er her ikke nogen som haver. Laug for Handværkere paa dette ringe Sted ikke. Aleneste findes et Par af hver Slags, saasom Skomager, Feldbereder, Skrædere og Smede ²⁾.

¹⁾ Den 20/9 1715; bl. a. brændte Kirken og 18—19 af de bedste Gaarde (jfr. nærmere Villads Christensen: Nykiøbing p. M. S. 72 f.)

²⁾ Da der ikke her som i de fleste andre Byrelationer findes nogen nærmere Angivelse af Stedets Købmænd og Haandværkere, skal i Mangel heraf en saadan gengives paa Grundlag af Kop-, Formue-, Karosse- og Hesteskattemandt. fra 1743: Jens Colding ernærede sig af lidt Handel, dog uden aaben Bod, men væsentligt af Gæstgiveri, Jacob Wilse »liden Købmand«, Peder Færgemand, do., Peder og Søren Børgesen, Købmænd »under Fællig med hverandre« og tillige Ejere af Frølevgaard, Melchior Meldahl, »liden Købmand«, Maren Læsøe, sal. Las Mortensens Enke, do., Niels Nielsen Erslef, do., men svarede dog 30 Rd. i Formueskat, Niels Madsen Raabye, do., Jens Schierbech, do., Christian Eschov, do., Ole Nielsen, Købmand, svarede 60 Rd. af Formue, Peder Schallerup, ligeledes, svarede 30 Rd., Jens Madsen Elsom, en fattig og svagelig Mand, der bruger en ringe Handel, Niels Kraeg, Købm., svarede af Formue 8 Rd. Af Haandværkere fandtes følgende: Anders Trælborg, Niels Schytte samt Jens, Christoffer og Anders Skomager, der alle synes at have været fattige; Skrædderne Søren Nielsen og Sejer Andersen, ligeledes fattige, Garvere: Toer Jensen, der »bruger et lidet Feldberederi«, Mogens Kandberg samt Hans og Laust Feldbereder, alle ubemidlede eller forarmede, hvilket

Til Landets Dyrkning er her Folk og Indbyggere nok, saasom Eiendommene ikke er af nogen Vitløftighed, ikke heller er det af den Bonetethe (I), at Landmanden sig noget synderligt der ved kan reise eller forbedre. I Særdeleshed at Gaardene og Stederne altfor højt de fleste Steder er matriculeret og, saa længe derved ingen Lindring eller Forandring paa nogen Slags Maade skeer, umuligt kan blive i ønskeligere Velstand, hvorom et fast og haandgribelig Vidne eller Kiendetegn haves deraf, at saa meget Gods Tid efter anden, særdeles af dette Mors Land, for resterende Skattecontributioner til Ampstuen henfalder og hans kongl. Majt tildømt vorder, hvoraf siden ganske faa Reveneur indhentes, og Eierne dog dermed ere skilte.

Caspergaard bemærker i sin 7^e Post følgende:

Indbyggerne og Mandskabet i disse 3de Amter er ganske faa og sparsomme, som deraf maa sees, at, naar et Soldaterlæg paa 60 Td. Hk. vorder vacant, at deraf ikke een dygtig Karl af samme er at udtage, og erfares denne Mangel ydermere, naar en Bondegaard vorder fæsteledig, hvor besværlig det er for en Hosbonde at faa en Karl dertil, og naar endelig en faaes, maa den gives saadanne Conditioner og Undsætning af Qvæg, Bæster, Æde- og Sædekorn, visse Frihed for Skatter og Landgilde, saa at den Hosbond og sine Arvinger aldrig det nogen Tid igien indhenter. Denne Mangel end ydermere trykker og særdeles de Bønder, som formedelst deres Hovarbejde endeligen maa have en Karl, at Lønnen spænder hannem højt, hvorover de uformuende Bønder, der ikke taaler stor Løn at udgive, desmere med deres Børn og Pigebørn maa slide og trælle. —

ogsaa gjaldt de øvrige Haandværkere nemlig: Jens Svane, Maler, Niels Snedker, Chr. Bødker, Anders Melsøn og Jens, Handskemagere, Mikkell Hattemager og Adolph Casper Mersch, en forarmet Barber. Der nævnes ikke udtrykkeligt nogen Bager, med mindre det skulde være Mette Marie Bager, »en fattig Kone, forladt af hendes Mand«, etc. Mandtallet tyder i det hele paa alt andet end Velstand; blandt de fattige nævnes iøvrigt Relationens Forfatter Rasmus Jørgensen som »en fattig Opbudsmænd, der formaar aldeles intet«, og Kordeggen Jens Ibsen med Vedtegning ». . har neppe det daglige Brød«.